

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ
З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ

Виконала:
студентка II курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Коваленко Галина Станіславівна

Науковий керівник:
к. пед. н., доцент
Кисла Оксана Федосіївна

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2024 року.

Студентка

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Рецензент

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол No _____ від « ___ » _____ 2024 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____

(підпис)
ініціали)

_____

(прізвище та

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ТРУДНОЦАМИ У НАВЧАННІ	8
1.1 Відображення проблеми психолого-педагогічної підтримки учнів з труднощами у навчання у науковій літературі	8
1.2 Причини, ознаки, передумови труднощів у навчання	13
1.3 Класифікація дітей з труднощами у навчанні	21
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ II. УМОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ З ТРУДНОЦАМИ У НАВЧАННІ	32
2.1 Роль сім'ї у подоланні труднощів у навчанні	32
2.2 Партнерська взаємодія: спільна робота психолога, вчителя та батьків щодо подолання труднощів у навчанні	36
2.3 Роль ЗДО у формуванні готовності до шкільного навчання	39
Висновки до розділу II	47
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ У НАВЧАННІ	49
3.1 Діагностика труднощів у навчанні	49
3.2 Система роботи з учнями, які мають труднощі у навчанні	54
3.3 Рекомендації для вчителів та батьків щодо роботи з труднощами в навчанні	61
Висновки до розділу III	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76
Додаток А	76
Додаток Б	80
Додаток В	83

	4
Додаток Г	84
Додаток Д	90
Додаток Е	92

ВСТУП

Актуальність. Сучасні виклики, зокрема стрімкий розвиток технологій, зміни в структурі сім'ї та соціокультурні трансформації, впливають на життя суспільства та здоров'я підростаючого покоління. Занурення дітей у світ технологій може призвести до недостатньої рухової активності, зниження якості сну та погіршення зору внаслідок тривалого перебування перед екранами гаджетів. Віддаленість від реального спілкування та збільшення часу, проведеного в онлайн-середовищі, може призвести до відчуття соціальної ізоляції та погіршення якості взаємодії з оточуючими. Постійний доступ до інформації та тиск соціальних мереж можуть призвести до стресу та погіршення психічного здоров'я, зокрема в середовищі підростаючого покоління. Перехід на дистанційну форму навчання може створити труднощі для дітей у засвоєнні матеріалу та розвитку ключових навичок, таких як самоорганізація та самодисципліна. Зростання кількості дітей, які потребують допомоги та фахової підтримки у навчанні та самореалізації, ставить перед суспільством завдання забезпечення адекватних сервісів та програм для їхнього розвитку [1].

Для вирішення цих викликів необхідно вжити комплексних заходів, включаючи впровадження здорового способу життя, підтримку психічного здоров'я, розвиток соціальних навичок та створення стимулюючого навчального середовища. Також важливо підтримувати батьків у спілкуванні зі своїми дітьми, а також забезпечувати доступ до якісної освіти та психологічної допомоги.

Проблему труднощів у навчанні учнів розглядали такі педагоги і психологи, як Б.Г. Ананьєв, Т.Ю. Андрущенко, Ю.К. Бабанський, Н.А. Бастун, П.П. Блонський, Б.Н. Боденко, А.А. Бударний, В.В. Волошина, А.М. Гельмонт, Ю.З. Гільбух, О.Д. Главінська, М.А. Данилов, С.М. Зінченко, Т.Д. Ілляшенко, З.І. Калмикова, Н.В. Карабекова, І.Ю. Кулагіна, Н.П. Майорова, Н.О.

Менчинська, Г.Б. Моніна, М.Й. Мурачковський, Р.В. Овчарова, Л.С. Славіна, Л.М. Співак, В.О. Сухомлинський, В.С. Цетлін та інші [8].

Мета кваліфікаційної роботи: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови психолого-педагогічної підтримки учнів, які мають труднощі в навчанні.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти психолого-педагогічної підтримки учнів з труднощами у навчання
2. Визначити умови психолого-педагогічної підтримки учнів з труднощами у навчання
3. Провести діагностику труднощів у навчанні.
4. Охарактеризувати систему роботи з учнями, які мають труднощі у навчанні.
5. Сформулювати рекомендації для вчителів та батьків щодо подолання молодшими школярами труднощів у навчанні.

Об'єктом дослідження є освітній процес в початковій школі.

Предметом дослідження є умови психолого-педагогічної підтримки учнів молодших класів з труднощами у навчанні.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися такі **методи** дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної літератури) та емпіричні (спостереження, анкетування, вивчення і аналіз педагогічного досвіду).

Коваленко Г. Причини труднощів у навчанні молодших школярів в умовах сьогодення. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки (ч. 1): матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (29 березня 2024 року): збірник тез. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. С. 189 - 194.*

Матеріали кваліфікаційної роботи апробовано на конференціях: Всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світлі ідей К. Д. Ушинського (1823/1824-

1870/1871), XI Всеукраїнська науково-практична студентська інтернет-конференція «Науковий простір студента: пошуки і знахідки», Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформаційні процеси професійного розвитку педагогів в умовах освітніх інновацій» в рамках П'ятнадцятої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, підрозділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 59 позицій та додатків. Обсяг основної частини роботи складає 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ

1.1 Відображення проблеми психолого-педагогічної підтримки учнів з труднощами у навчання у науковій літературі

Кожне визначення поняття «труднощі в навчанні» класифікують залежно від предметної сфери його використання. Проблематику труднощів у навчанні українські та зарубіжні фахівці розглядають у контексті педагогічної, психологічної та соціальної сфери.

У психології терміни «бар'єр» і «дисфункція» використовуються для позначення перешкод, які можуть виникнути в оптимальному розвитку та навчанні. Бар'єри та дисфункції можуть мати різні причини, включаючи порушення когнітивного розвитку, що можуть виникати в дітей [5].

Проблема труднощів у навчанні школярів дійсно привертає увагу багатьох дослідників, серед яких видні вчені, а саме: Ю.К. Бабанський, М.І. Мурачковський, В.С. Цетлін. За їх даними, приблизно 12,5% всіх учнів можуть відчувати труднощі в навчанні. Це значна кількість учнів, які потребують додаткової уваги та підтримки в навчальному процесі. Такий стан дійсно ускладнює роботу вчителя в класі. Вчителі повинні мати навички та стратегії, щоб ефективно працювати з усіма учнями, враховуючи їхні індивідуальні потреби та можливості. Це може включати індивідуалізацію навчального плану, застосування різних методів навчання та організацію додаткової підтримки для учнів з труднощами. Крім того, співпраця з батьками та іншими фахівцями може бути ключовим чинником у забезпеченні успіху цих учнів [7].

Дослідниця Л.І. Прохоренко висвітлює труднощі в навчанні, звертаючи увагу на психологічні аспекти, зокрема на порушення когнітивного розвитку,

що може впливати на здатність дітей до ефективного навчання. Загальні ознаки порушення когнітивного розвитку в дітей можуть включати різноманітні легкі аномалії розвитку. Ці аномалії часто характеризуються незрілістю емоційно-вольових функцій, уповільненим темпом психічного розвитку, особистісною незрілістю та незначними порушеннями пізнавальної діяльності. Ці особливості можуть найяскравіше проявлятися на рівні ігрової діяльності дитини та впливати на специфіку опанування навчальних навичок. Наприклад, дитина з порушенням когнітивного розвитку може мати труднощі з концентрацією уваги під час навчання, або вона може виявляти відчуття незручності чи стресу у звичайних навчальних ситуаціях. Такі особливості можуть потребувати індивідуального підходу до навчання та підтримки з боку вчителів та спеціалістів у сфері розвитку дітей [46].

Дослідниця К.М. Тихонова описує перелік труднощів, які пов'язані з нейровідмінностями і відомі як «специфічні труднощі в навчанні» (Specific Learning Difficulties, SpLD). Ці труднощі впливають на спосіб засвоєння та оброблення інформації [51].

Психолог С. С. Степанов визначає труднощі у навчанні як результативність, яка не відповідає нормативним критеріям шкільного навчання через нездатність дитини повноцінно засвоїти навчальний матеріал та виконувати завдання. Керол Бейнбрідж, як експерт у питаннях про обдарованих дітей, розглядає труднощі як той випадок, коли успішність дитини в навчанні залишається нижчою, ніж це можна було б очікувати на підставі її здібностей. Обидва визначення відображають ідею того, що неуспішність у навчанні виникає внаслідок розриву між очікуваною та фактичною успішністю дитини. Це може бути результатом різних факторів, включаючи нездатність засвоїти навчальний матеріал, несприятливе навчальне середовище, відсутність підтримки та мотивації, а також інші соціальні або особисті обставини.

Погоджуючись з поглядами В. С. Цетлін, можна розглядати труднощі у навчанні як невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, яка

фіксується через певний період навчання, наприклад, після вивчення розділу, наприкінці семестру. Це розуміння труднощів може бути підкріплене тим, що учень не може відповісти на запитання або виконати завдання під час оцінювання за певний проміжний період. Труднощі, згідно з цими визначеннями, можна розглядати як невиконання вимог (або однієї з них) на проміжних етапах навчального процесу, який є тимчасовою межею для визначення труднощів. Це може вказувати на те, що учень не засвоїв необхідний матеріал або не здатний виконати певні завдання на даному етапі навчання. Отже, згідно з таким розумінням, труднощі можуть бути наслідком процесу відставання, який є взаємопов'язаним з неспроможністю учня відповісти на вимоги освітньої програми на проміжних етапах навчання [33].

Визначення С.У. Гончаренка, який розглядає труднощі у навчанні як «недостатнє засвоєння окремими учнями поточного навчального матеріалу», відображає важливий аспект неуспішності в школі. Це визначення підкреслює, що труднощі відбуваються на конкретному етапі навчання, коли учень не може успішно засвоїти матеріал, який викладається в даний момент. Причини труднощів, які поділяються на різні групи, відображають різноманітні фактори, які можуть впливати на успішність навчання учнів. Це можуть бути як фізичні та психічні характеристики учнів, так і негативні фактори в середовищі школи та сім'ї. Таким чином, поняття труднощі та відставання в навчанні дійсно взаємопов'язані. Різноманітні труднощі у навчанні, якщо їх не вирішити, можуть призвести до неуспішності. Тому важливо розрізняти, аналізувати та усувати відставання вчасно, перш ніж вони переростуть у великі проблеми з навчанням. Попередження труднощів у навчанні полягає у вчасному виявленні та усуненні факторів, що спричиняють відставання, а також у встановленні підтримки та допомоги для учнів у подоланні цих труднощів [14].

С.А. Журавльова підкреслює, що шкільна неуспішність завжди була в центрі уваги фахівців різних профілів, таких як педагоги, психологи, медики. Проте, вона вказує на те, що в багатьох дослідженнях переважав педагогічний

підхід до розгляду проблеми, який спрямований на попередження та корекцію неуспішності, а не на виявлення механізмів, які перешкоджають ефективному засвоєнню матеріалу [16].

Джерела шкільної неуспішності можуть проявлятися в різних аспектах, таких як соціальні умови життя, моральні або генетичні особливості дитини, психологічний дискомфорт, проблеми у встановленні контактів з вчителем або однокласниками, невідповідність потреб дитини системі навчання та інші. Це вказує на те, що проблема неуспішності в школі має різноманітні причини і може бути спричинена різними факторами.

У своїх дослідженнях Г. А. Цукерман визначила три основні вимоги до учнів, недотримання яких може спричинити труднощі в навчанні. Учень повинен дотримуватися певних соціальних вимог, які стосуються його поведінки в класі та під час навчання. Наприклад, це може включати дотримання правил класу, уважне ставлення до вчителя та однокласників, виконання завдань тощо. Старанність вимагає від учня мотивації до вдосконалення та зусиль при виконанні завдань. Учень повинен прагнути досягти позитивних результатів у навчанні, старатися розуміти матеріал, виконувати домашні завдання та вчитися. Розуміння передбачає наявність у учня певних загальних та спеціальних розумових здібностей, які дозволяють йому засвоювати та розуміти навчальний матеріал. Це може включати здатність до аналізу, синтезу, абстрактного мислення, мовленнєві здібності тощо. Недотримання хоча б однієї з цих вимог може призвести до труднощів у навчанні. Успішними в навчанні вважаються учні, які проявляють одночасно слухняність, старанність та розуміння. Вони демонструють високий рівень адаптації до шкільного середовища та здатність до успішного опанування навчальних матеріалів.

Г.А. Цуккерман наголошує, що невстигаючий учень не обов'язково є лише тим, хто не встигає за мінімальними вимогами шкільної програми. Він вказує на те, що глибоке відставання завжди пов'язане з серйозними проблемами, такими як порушення або затримка психічного розвитку,

аномалії сімейних взаємин, хвороби. Але навіть серед успішних дітей важко знайти таку, яка б ніколи не потребувала допомоги у подоланні шкільних труднощів. Це важливе спостереження, що підкреслює, що потреба у допомозі з навчання може виникати у будь-якої дитини, незалежно від її соціального статусу чи здібностей. Це може відбуватися з різних причин, від тимчасових труднощів з розумінням матеріалу до більших проблем, пов'язаних з розвитком чи життєвим середовищем. Отже, це підкреслює важливість створення сприятливого середовища для всіх дітей у школі, де можна забезпечити підтримку та допомогу в навчанні всім, хто її потребує. Враховуючи індивідуальні потреби кожного учня, можна створити більш ефективну систему освіти, яка враховує різноманітність та потреби кожного учня.

Т. Д. Ілляшенко дійшла висновку, що індивідуальне навчання дітей із труднощами в навчанні у загальноосвітній школі виявляється малоефективним і не виправдовує себе. Автор разом із колегами проводила моніторинг учнів першого класу з труднощами у навчанні на базі середньої школи. У ході дослідження з'ясувалося, що багато дітей під час вступу до школи демонструють недорозвиненість навичок письма і читання, виявлену за тестом Керна-Йірсека. Якщо ці проблеми починають коригуватися логопедом лише в школі, на це йде тривалий час, і дитина значно відстає від однолітків. Це відставання ще більше посилюється в разі загальної низької розвиненості дитини, що може призвести до вторинної затримки психічного розвитку (ЗПР). У багатьох випадках саме ЗПР стає основною причиною неуспішності в навчанні. Таким чином, більшість дітей стикається з труднощами на початковому етапі навчання через несвоєчасне виявлення та корекцію недоліків їхньої пізнавальної діяльності [18].

Т.А. Сухенко, вчитель Харківської гімназії, детально проаналізувала причини неуспішності учнів та запропонувала шляхи її подолання. У своїй статті вона представила систему роботи, спрямовану на своєчасне виявлення та усунення прогалин у знаннях. Однією з головних причин неуспішності, на

думку автора, є невміння учнів вчитися та долати труднощі у пізнавальній діяльності. Другою причиною виступає небажання здобувати знання. «Якщо бажання розібратися у питаннях, розглянутих на уроці, стане головним для учня і витіснить усі інші, то він зосередиться, і процес пізнання триватиме успішно. Для цього потрібно використовувати певні стимули», – наголошує Т. Сухенко. Щоб спровокувати виникнення потреб у кожному виді діяльності, необхідно наблизити ці потреби до дитини. Головне викликати у дитини цікавість до матеріалу. Навіть якщо тема теоретична, для її засвоєння можна використати елементи рольової гри. Коли прокидається уява дитини, то дуже часто з'являється цікавість до знань. Ще одним стимулом до навчання є створення ситуації успіху. Якщо дитина оцінена належним чином, то вона і далі буде працювати. В останні роки з введенням дванадцятибальної системи з'явилася можливість позитивно оцінювати рівень знань навіть слабеньких учнів. Для здібних, але малоактивних учнів, на думку автора, можна застосовувати систему накопичування балів за виконанні завдання [50].

Отже, розуміння шкільної неуспішності в контексті різних факторів та підходів дозволяє розглядати проблему більш комплексно та знаходити більш ефективні шляхи попередження та вирішення цієї проблеми. Проблема труднощів у навчанні є широко вивченою та обговорюваною в психолого-педагогічній літературі. У цих дослідженнях детально розглядаються причини, характеристики та методика роботи з учнями, які зіткнулися з навчальними труднощами.

Психолого-педагогічна література є важливим джерелом знань та методик для педагогів, психологів та інших спеціалістів, які працюють з учнями, що мають навчальні труднощі.

1.2 Причини, ознаки, передумови труднощів у навчання

У психолого-педагогічній практиці простежується суперечність між зростанням кількості молодших школярів із різними труднощами в навчанні

та недостатньо ефективною психолого-педагогічною підтримкою таких дітей. Співпраця між родиною та школою є надзвичайно важливою для успішної психолого-педагогічної підтримки дітей із труднощами в навчанні.

Соціальна дезадаптація може впливати на успішність навчання учнів і призводити до труднощів в навчанні. Соціально-дезадаптивний підхід розглядає шкільну дезадаптацію як процес зниження та порушення здатності дитини до навчання через невідповідність умов навчального процесу, соціального середовища її психофізіологічним можливостям і потребам.

Розглянемо кілька способів, які демонструють взаємозв'язок між соціальною дезадаптацією та труднощами в навчанні. Деякі учні можуть відчувати дезадаптацію в навчальному середовищі через відсутність підтримки, недостатній рівень відповідності навчальних методик їхнім індивідуальним потребам або неприйнятну атмосферу в класі [8].

Учні, які відчують соціальну дезадаптацію, можуть відчувати себе відокремленими або відторгнутими у шкільному середовищі. Це може впливати на їхню мотивацію до навчання та здатність до співпраці з однокласниками.

Стрес, пов'язаний з соціальною дезадаптацією, може впливати на когнітивні функції учня, такі як концентрація, пам'ять та увага, що може призвести до зниження успішності в навчанні.

Учні, які відчують соціальну дезадаптацію, можуть мати низьку самооцінку та відчувати себе неспроможними досягти успіху в навчанні. Це може впливати на їхню мотивацію та віру у власні можливості.

Отже, розуміння соціальної дезадаптації та її впливу на навчання може допомогти розробити стратегії та інтервенції для підтримки учнів і покращення їхньої успішності в навчанні.

Важливо відзначити, що соціалізація - це складний процес, який включає в себе взаємодію з різними соціальними аспектами, такими як сім'я, освіта, ровесники, культура тощо. Успішність або неуспішність пристосування до цих середовищ може мати значний вплив на подальший розвиток особистості.

Якщо успішність пристосування виявляється в переважно контрольованій формі, це може пригнічувати особисту активність дитини. На цьому етапі важливо розрізняти між соціалізацією як процесом і соціалізацією як результатом. Успішність адаптації може бути лише однією з багатьох складових успішної соціалізації [11].

Низький рівень навчальних досягнень серед учнів загальноосвітніх шкіл може мати різноманітні причини, і їх важливо розрізняти для ефективного вирішення проблеми. Деякі з цих причин можуть бути пов'язані з факторами, що не залежать від учня, такими як захворювання або генетичні аспекти, а інші можуть бути пов'язані з мотивацією, інтересом до навчання та структурою навчального середовища. Неврологічні або психічні захворювання, які можуть бути спричинені генетичними аспектами, пологовими травмами, внутрішньоутробним недорозвитком та іншими факторами, можуть впливати на психічні процеси учнів та їх здатність до навчання. Недостатня мотивація та інтерес до шкільного навчання можуть призвести до низького рівня залученості учнів у освітній процес та низького рівня навчальних досягнень. Фактори соціального середовища, такі як низький соціальний статус, неблагополучна родина, відсутність підтримки вдома та інші, також можуть впливати на успішність учнів у навчанні. Недостатні ресурси, відсутність індивідуалізованого підходу до навчання, відсутність підтримки вчителів та шкільної адміністрації також можуть впливати на навчальні досягнення учнів. Розуміння цих причин дозволить вчасно виявити проблеми та розробити ефективні стратегії для покращення навчальних досягнень учнів.

Так, спрощене розуміння проблеми труднощів у навчанні може призвести до неправильних підходів у їх вирішенні. По-перше, варто розуміти, що причини навчальних труднощів можуть бути дуже різноманітними і складними. Наприклад, низький рівень мотивації або інтересу до навчання може бути причиною різних факторів, таких як відчуття безпорадності, страх неуспіху або відсутність зв'язку між навчальним матеріалом та особистими цілями учня. Просте застосування контролю та примусу може мати обмежений

ефект, особливо у випадку, коли учень стикається з реальними навчальними труднощами, які вимагають більш комплексного підходу. Наприклад, додаткові завдання та підвищений контроль можуть створювати додатковий стрес для учня та поглиблювати відчуття невпевненості та безпорадності. Тому вирішення навчальних труднощів потребує індивідуального підходу, який враховує конкретні потреби та можливості кожного учня. Це може включати розвиток позитивного навчального середовища, використання індивідуалізованих методів навчання та підтримки, а також сприяння розвитку мотивації та самостійності учнів [21].

П. П. Блонський вважав, що біологічна неповноцінність дитини є основною причиною неуспішності і вказував на значення організації умов навчання для досягнення успіху. Він наголошував на необхідності вчасного виявлення недоліків у навчанні дітей, щоб уникнути подальших ускладнень.

Дослідженнями було встановлено три групи причин шкільних невдач. Перша група - це соціально-економічні причини, які включають матеріальну незабезпеченість сім'ї, педагогічну неуспішність батьків, алкоголізм та інші шкідливі звички. Друга група - причини біопсихічного характеру, які можуть бути спадковими особливостями, рисами характеру та спадковими можливостями. Третя група - це педагогічні причини, які можуть бути наслідком помилок та низького рівня роботи школи. Робота вчителя вважається найефективнішим фактором, який впливає на розвиток школяра, і помилки вчителя можуть призводити до психогенії та дидактогенії.

Різні чинники труднощів в навчанні структуровано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Чинники труднощів в навчанні

	Психологічні чинники	Соціальні чинники	Педагогічні чинники
Внутрішні	Індивідуальні задатки, особливості, здібності	Рівень сформованості Я-концепції, самоусвідомлення та розуміння соціальних ролей	Внутрішня мотивація до навчання, адекватність самооцінки
Зовнішні	Психологічний тиск дорослих, неадекватний зворотний зв'язок	Завищені очікування, що не відповідають віковим та індивідуальним можливостям, установлені правила, вимоги до виконання певної ролі	Невідповідність організації навчання, форм, інструментів і методів до особливостей у засвоєнні учнями/ученицями знань, умінь і навичок

О.М. Беляєва [7] також виділяє зовнішні та внутрішні причини неуспішності, оскільки обидва ці аспекти можуть суттєво впливати на освітній процес дитини. Давайте розглянемо зазначені зовнішні причини.

1. Перешкоди середовища, такі як незручне робоче місце, гамір у родині або увімкнений телевізор, можуть відволікати увагу дитини та заважати їй концентруватися на навчанні.

2. Сімейні конфлікти можуть створювати стрес та напруженість у дитини, що негативно впливає на її здатність до навчання та концентрації.

3. Вимогливість батьків або, навпаки, їхнє безінтересне ставлення до навчальних досягнень дитини можуть порушувати психологічний комфорт та мотивацію до навчання.

4. Відсутність позитивного ставлення до навчання може призвести до втрати інтересу та мотивації до вивчення нового матеріалу.

5. Неправильна організація навчальної діяльності в родині, відсутність трудового виховання та безлад у побуті також можуть впливати на ефективність навчання.

6. Проблеми у спілкуванні з однокласниками можуть викликати соціальну або емоційну напругу, що впливає на психологічний стан дитини та її готовність до навчання.

Урахування цих зовнішніх факторів є важливим при розумінні та вирішенні проблеми навчальної неуспішності учнів.

Внутрішні причини шкільної неуспішності можуть бути наступними.

1. Порушення чи відхилення в психічному розвитку може включати недоліки у розвитку когнітивних функцій, які необхідні для ефективного навчання, такі як увага, пам'ять, мислення тощо.

2. Постійний стрес та тривога, зумовлені незадоволенням батьків чи страхом зробити щось погано, можуть негативно позначатися на здатності дитини до зосередження та успішного навчання.

3. Дитина, яка постійно відчуває невпевненість у собі та має низьку самооцінку через систематичну неуспішність, може втратити мотивацію та ініціативу щодо навчання, а також побоятися виявляти свої здібності та ідеї.

Загалом причини труднощів учнів у навчанні, розглянуті з психологічної точки зору, відображають ключові аспекти, що впливають на їхні навчальні досягнення [7].

Наявність прогалин у розумінні конкретних понять і виконанні практичних завдань може стати перешкодою для ефективного навчання. Це може бути наслідком нестабільної уваги, недостатнього розуміння матеріалу або неправильної подачі матеріалу вчителем.

Якщо у учня відсутні навички управління часом, організації матеріалу або ефективного використання різних стратегій навчання, це може призвести до повільного темпу навчання та недосягнення необхідних результатів.

Недостатність таких якостей, як самостійність, наполегливість і організованість, може перешкоджати учневі в успішному опануванні матеріалу. Ці якості є важливими для ефективного навчання, а їх відсутність може призвести до невдачі у шкільному середовищі.

Ці аспекти відображають важливі психологічні фактори, які слід враховувати при аналізі шкільної неуспішності та розробці стратегій підтримки для учнів.

Ми також погоджуємося із думкою Н. В. Захарчук [17], яка виділяла серед можливих причин небажання учнями отримувати знання такі:

«Недостатня зацікавленість. Учень переконаний, що навчання – не таке важливе і майже ніяк не стосується його життя та інтересів.

Страх перед невдачею. Учень боїться опинитися у незручному становищі перед своїми товаришами та вчителями і вважає, що безпечніше уникнути ризику, і тому не намагається досягнути високого рівня.

Хибні цінності. Учневі набагато важливіше мати перед своїми товаришами вигляд «крутого», ніж бути компетентним і успішним у навчанні.

Проблеми з навчанням. Учень намагається зрівнятися зі своїми однокласниками, які добре вчаться, однак легко здається після невдачі.

Недостатнє навантаження. Байдужість до навчання може бути викликана завданнями, рівень яких нижчий, ніж здібності учня.

Потреба уваги. Учень може намагатися привернути увагу вчителя й одержати підтримку від нього, вдаючи безпомічного.

Емоційна перевтома. За недостатнім інтересом до навчання чи невмінням зосередитися можуть бути приховані тривога, перевтома або депресія.

Низькі очікування. Низькі академічні очікування батьків або викладачів можуть зумовити недостатню старанність учня.

Вияв незадоволення. Низька успішність учня у школі може бути своєрідним актом протесту проти тиску батьків, які вимагають надто високих результатів у навчанні» [17].

Академік Ю. К. Бабанський виділяє кілька ключових причин труднощів учнів у навчанні, кожна з яких має свою вагу у формуванні навчальних результатів. Недостатні розумові здібності та навички узагальнення, аналізу і синтезу можуть стати перешкодою для успішного освоєння навчального матеріалу. Неусвідомленість ефективних стратегій вивчення, планування часу та виконання навчальних завдань може призвести до недосягнення успіху в навчанні. Втрата мотивації, недовіра до власних здібностей або невідчуття значущості навчальних досягнень можуть знизити інтерес до навчання та вплинути на активність учнів у школі. Проблеми в родині, конфлікти серед однолітків або соціальне середовище, де перебуває учень, можуть створювати стрес та впливати на його академічні досягнення. Недостатність базових знань або втрата зв'язку з попередніми темами можуть перешкоджати успішному вивченню нового матеріалу. Фізичне здоров'я та стан емоційного благополуччя можуть впливати на здатність учня зосередитися та ефективно працювати у навчанні. Неусвідомлення важливості самоконтролю, відповідальності та систематичної роботи може призвести до розпаду уваги та недосягнення успіху у навчанні. Ці фактори взаємодіють між собою і можуть бути визначальними для успіху чи невдачі учня в школі.

На нашу думку, саме вплив сім'ї та однолітків є однією з найважливіших причин труднощів учнів у навчанні. Дійсно, соціальне середовище, в якому зростає дитина, має значний вплив на її успіх у навчанні [10]. Батьки та інші члени сім'ї виступають у ролі перших вчителів дитини і відіграють важливу роль у формуванні її особистості, мотивації та навчальних здібностей. Підтримка, заохочення та віра в успіх є критичними елементами, які сприяють навчанню. Негативні впливи від сімейних конфліктів, невідповідального ставлення батьків до освіти чи відсутність підтримки також можуть значно вплинути на успішність учнів. Середовище однолітків може також мати велике значення для успіху учнів. Сприятливі взаємини з однолітками можуть стимулювати навчальні досягнення, сприяти розвитку соціальних навичок та підтримувати позитивну атмосферу навчального середовища. З іншого боку,

негативні взаємовідносини або конфлікти можуть вплинути на самооцінку та мотивацію дитини, що може вплинути на її успішність у школі. Зрозуміло, що індивідуальні обставини та умови кожної сім'ї та школи можуть відрізнятись, і вони можуть мати різний вплив на успішність учнів. Таким чином, розуміння та врахування цих факторів допоможе забезпечити більш ефективну підтримку та розвиток кожної дитини.

1.3 Класифікація дітей з труднощами у навчанні

З розвитком педагогічної науки та практики, а також з урахуванням індивідуальних потреб та особливостей кожного учня, розуміння та класифікація труднощів у навчанні також зазнали змін. Особливо це стосується переходу від підходу, спрямованого виключно на предметні знання, до більш комплексного розуміння навчального процесу та врахування впливу загального психоемоційного стану учня на його успішність [31].

Отже, на сучасному етапі відзначається таке розуміння труднощів у навчанні.

Предметні труднощі все ще включають у себе труднощі з опанування окремих предметів, таких як читання, письмо, математика. Однак, підхід до їх розв'язання тепер частіше базується на індивідуальних методах та стратегіях навчання, які враховують потреби та особливості кожного учня.

Категорія загальні труднощі включає в себе ширший спектр аспектів, таких як концентрація, увага, пам'ять, виконавчі функції та інші психоемоційні аспекти, які можуть впливати на успішність навчання. Врахування цих аспектів дозволяє більш комплексно підходити до планування та реалізації навчального процесу з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей кожного учня.

Отже, сучасне розуміння труднощів у навчанні відзначається більш комплексним підходом, що враховує не лише предметні аспекти, а й загальний психоемоційний стан та індивідуальні особливості учня.

Насамперед виокремлюють категорії, які:

- 1) сприяють успішній навчальній діяльності, соціалізації школяра/школярки та його/її особистісному розвитку;
- 2) перешкоджають успішній навчальній діяльності, соціалізації та особистісному розвитку учня/учениці.

Справді, існують труднощі, які учень може подолати самостійно з необхідною підтримкою та сприянням з боку педагогічного колективу та батьків. Це може включати в себе навчання стратегіям саморегуляції, управління часом, вирішення проблем, розвиток мотивації та інші навички, які сприяють активному навчанню [34].

Досвід альтернативних форм освіти в малих групах, де надається індивідуальна увага до кожного учня, показує, що іноді достатньо просто дати дітям більше часу, сприяти їхньому саморозвитку та вибудувувати освітній процес, враховуючи їхні індивідуальні потреби та темп навчання. Відкидаючи загальні стандартизовані підходи до навчання, адаптивні методи можуть допомогти кожній дитині досягти успіху в навчанні, незважаючи на її індивідуальні особливості та потреби.

Такий підхід дозволяє дітям бути більш самостійними, впевненими в собі та активними в процесі навчання, стимулюючи їх до власного розвитку та досягнень.

Також є труднощі, які вимагають сторонньої допомоги, є серйозним викликом для дітей та їхнього навчання. Дитина з такими проблемами, як дислексія, дисграфія, дискалькулія, може потребувати індивідуального підходу та підтримки з боку спеціалістів, які мають необхідні знання та навички для надання адекватної допомоги.

Створення спеціалізованих програм навчання та робота з кваліфікованими фахівцями дозволяють дітям з такими труднощами успішно

подолати їх і розвиватися на рівні, який відповідає їхнім здібностям та можливостям. Крім того, важливо враховувати і психологічний аспект такої допомоги, оскільки діти, які стикаються зі значними труднощами в навчанні, можуть потребувати підтримки та стимулювання для збереження мотивації та віри у власні здібності [15].

Такий індивідуальний підхід допомагає кожній дитині з труднощами в навчанні розвинути свій потенціал та досягти успіху в навчанні та житті.

Труднощі в навчанні можуть виникати в дитини на різних етапах:

- сприймання нової інформації;
- опрацювання, аналізування інформації;
- запам'ятовування інформації;
- упорядкування інформації;
- відповіді;
- практичного застосування знань.

Труднощі на етапі сприйняття нової інформації можуть бути викликані різними порушеннями в сфері відчуттів та нервової системи. Деякі діти можуть мати проблеми зі зором, слухом, дотиком або іншими відчуттями, що ускладнює їм сприйняття інформації від навколишнього середовища. У деяких випадках нервова система дитини може бути недостатньо розвиненою для ефективного сприйняття та обробки інформації. У деяких випадках нервова система дитини може бути недостатньо розвиненою для ефективного сприйняття та обробки інформації. Стан здоров'я дитини, такі як голод, спрага, а також стан її фізичного або психічного здоров'я, може впливати на її спроможність сприймати нову інформацію. У таких випадках важливо виявити та зрозуміти причину труднощів та надати дитині відповідну підтримку і допомогу. Індивідуальний підхід та спеціалізовані методи можуть допомогти зробити навчання більш доступним та ефективним для дітей з такими проблемами [28].

На етапі опрацювання та аналізування інформації деякі діти можуть стикатися з різними труднощами, пов'язаними з недостатньо розвиненими

механізмами розумової діяльності. Деякі діти можуть мати проблеми з розвитком когнітивних функцій, таких як мислення, увага, пам'ять, сприйняття інформації тощо. Це може перешкоджати їм ефективно опрацювати та аналізувати нову інформацію. Деякі діти можуть мати проблеми з розумінням складних понять або концепцій, що ускладнює їхню здатність аналізувати та інтерпретувати інформацію. Деякі діти можуть мати труднощі з розвитком логічного мислення, що робить важким аналізувати складні взаємозв'язки та робити висновки на основі інформації. Деякі діти можуть не мати достатньо розвинених стратегій навчання, таких як організація інформації, використання пам'яті, аналіз матеріалу тощо, що ускладнює їхню здатність ефективно опрацювати інформацію. У таких випадках важливо надати дітям підтримку та допомогу в розвитку їхніх когнітивних навичок та стратегій навчання. Індивідуальний підхід та застосування спеціалізованих методів можуть допомогти подолати ці труднощі.

Труднощі на етапі запам'ятовування можуть виникати у молодших школярів і школярок з різних причин. Якщо у дитини виникають проблеми з увагою або концентрацією, вона може мати труднощі зі сприйняттям та запам'ятовуванням нової інформації. Якщо дитина не вбачає важливості або цікавості у навчальному матеріалі, вона може не бути зацікавлена у його запам'ятовуванні. Якщо інформація не повторюється або не закріплюється належним чином, дитина може забути її в майбутньому. Якщо нова інформація не може бути пов'язана з досвідом дитини або не має для неї особистого значення, вона може мати труднощі з її запам'ятовуванням. Стресові ситуації, такі як конфлікти вдома чи в школі, можуть впливати на здатність дитини до запам'ятовування інформації. У таких випадках важливо створити сприятливу навчальну атмосферу, використовувати методи навчання, що стимулюють інтерес, та забезпечити необхідне повторення та закріплення матеріалу. Також важливо розглядати індивідуальні потреби кожної дитини і вживати заходів для забезпечення їх успіху [55].

Труднощі на етапі впорядкування можуть виникати з різних причин і включати наступні аспекти. Деякі діти можуть мати труднощі зі здатністю відокремлювати головне від другорядного, а також визначати, коли і де вони повинні застосовувати свої знання та навички. Діти можуть мати проблеми зі структуруванням своїх дій та часу, що може призводити до нерозуміння того, як правильно впорядкувати свої дії для досягнення мети. Деякі діти можуть мати труднощі з розумінням соціальних ситуацій та відповідним впорядкуванням своїх дій відповідно до соціальних норм та очікувань. Деякі діти можуть мати проблеми зі сприйняттям чи використанням засобів, таких як годинник, календар або планувальник, через їхню сенсорну чутливість або інші обмеження. Це включає функції, які відповідають за планування, організацію, виконання та контроль дій. Деякі діти можуть мати труднощі з цими функціями, що ускладнює їхню здатність до ефективного впорядкування. У таких випадках важливо надати дитині підтримку, навчити її стратегіям планування та організації дій, а також допомогти їй розуміти соціальні норми та очікування. Також може бути корисним використання різних візуальних та аудіальних стратегій для підтримки впорядкування та організації дій.

Труднощі на етапі відповіді можуть виникати з різних причин. Деякі діти можуть мати обмеження у виразному мовленні, що ускладнює їхню здатність чітко та зрозуміло висловлювати свої думки та ідеї. Деякі діти можуть переживати стрес або хвилювання у ситуаціях, коли їм потрібно відповідати на запитання або розповідати про свої знання. Це може призвести до блокування або затrudнення здатності висловлюватися. Деякі діти можуть мати труднощі з письмовим виразом через недорозвиненість дрібної моторики, що ускладнює їхню здатність чітко та легко записувати свої думки. Деякі діти можуть відчувати невпевненість у собі або своїх знаннях, що ускладнює їхню здатність відповідати на запитання впевнено та ефективно. У таких випадках важливо створити підтримку для дитини, дозволити їй відчуватися комфортно під час відповіді, надати можливість використовувати

альтернативні способи висловлювання (наприклад, через малюнки або додаткові ресурси), а також сприяти її впевненості у собі та її знаннях [46].

Труднощі на етапі застосування здобутих знань, навичок і умінь у практичній діяльності можуть виникати з наступних причин. Деякі учні можуть мати обмежений практичний досвід у застосуванні знань у реальних ситуаціях. Вони можуть знати теорію, але мати труднощі з її практичним застосуванням через відсутність відповідного досвіду. Деякі учні можуть боятися зробити помилку під час практичної діяльності, що може призвести до нерішучості або утримання від активних дій. Деякі учні можуть мати труднощі з завершенням практичних завдань через недостатню витривалість або невміння управляти своїм часом та енергією. У таких випадках важливо надати учням можливість практикувати отримані навички у реальних ситуаціях, створити безстресову атмосферу для випробування їхніх знань, постійно підтримувати їхню впевненість у собі та підкреслювати значення вдалих спроб навіть у випадку невдач. Також корисно розвивати в учнів стратегії розв'язання завдань та стимулювати їхню витривалість у досягненні цілей.

Для вчителів звична така класифікація труднощів: неухайність; неохайність; несамотійність; непосидючість.

Комплекс проявів труднощів учнів може бути досить різноманітним і залежить від багатьох чинників, включаючи їхній стан, розвиток, особливості особистості та умови, в яких вони знаходяться. Учні можуть відчувати стрес або тривогу у зв'язку з невпевненістю у своїх здібностях, страхом перед провалом або стигматизацією через труднощі. Труднощі можуть впливати на самооцінку учня, призводячи до відчуття неповноцінності або безнадійності щодо власних можливостей. Учні можуть відчувати розчарування або фрустрацію через недостатній успіх у навчанні. Труднощі можуть призводити до погіршення загального самопочуття учнів, зокрема до втоми, роздратування, роздумів про себе та інші негативні емоції. Учні можуть реагувати на труднощі через порушення поведінки, такі як відмова від участі

у навчальних або позаурочних заходах, агресивна чи пасивна поведінка тощо [47].

Розуміння цих проявів та урахування індивідуальних особливостей дитини є ключовими для розробки ефективних стратегій підтримки та допомоги. Особлива увага до почуттів та потреб учнів сприяє створенню сприятливого середовища для їхнього розвитку та успіху.

Класифікацію труднощів і відповідного стану готовності дитини їх подолати подано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація труднощів і відповідного стану готовності дитини їх подолати

Стан готовності	Дії дорослого
Дитина не готова сприймати нову інформацію	Не вимагати того, до чого дитина не готова, а якщо вимоги не можна скасувати, зробити це замість неї
Дитина готова сприймати зовнішні стимули тільки як спостерігач	Показати приклад, спрямувати в потрібний бік Дитина готова до активних спроб
Бути поруч, бути готовим у будь-який момент спрямувати дію дитини	Дитина готова до самостійних спроб Відійти й підтримувати вербально або поглядом, схвалюючи вдалі спроби Дитина має успішний досвід, але ще потребує дій на закріплення
Надати різноманітні завдання, створити умови для безпечного вдосконалення навички	Навичку сформовано, знання, уміння здобуто
Окреслити нові горизонти Дитина впевнена у своїх	Створювати нові умови для самостійного застосування, аналізування та оцінювання

силах у нових обставинах	дитиною набутих знань, умінь, навичок і можливості їхнього застосування в нових умовах
--------------------------	--

Вести спостереження за ситуаціями, які спричиняють стрес або негативний стан учнів, дуже важливо для забезпечення їхнього успіху та добробуту. Деякі звичайні ситуації, які можуть призвести до втрати набутих навичок або вмінь учнями, можуть включати. Проблеми у родині, такі як розлучення батьків, конфлікти вдома або зміни в родинному складі, можуть впливати на емоційний стан та навчання дитини. Проблеми з однолітками або взаєминами з іншими учнями можуть викликати стрес та впливати на самопочуття та навчання дитини. Постійний стрес від почуття невпевненості у своїх здібностях або перспективі невдачі може призвести до втрати мотивації та погіршення успішності. Учні можуть відчувати стрес, коли вони відчувають, що не відповідають очікуванням вчителів, батьків або суспільства. Переїзди, зміни школи або класу, а також нові вчителі чи навчальні методи можуть створювати стрес та впливати на успішність дитини. Фіксуючи ці ситуації та реагуючи на них вчасно, вчителі можуть надати дітям необхідну підтримку та допомогу, щоб допомогти їм подолати труднощі та зберегти свої навички та вміння [12].

Так, кожна дитина має свій унікальний досвід, який впливає на її мотивацію та здатність подолати труднощі. Важливо враховувати, що кожен учень має власний набір сильних та слабких сторін, рівень впевненості у собі та рівень мотивації.

Мотивація може бути ключовим чинником, що впливає на те, як дитина подолає труднощі. Оптимістичне ставлення може стимулювати її шлях до успіху, покращуючи самопочуття та підтримуючи впевненість у власних здібностях. З іншого боку, песимістичні установки можуть ускладнювати процес подолання труднощів, знижуючи мотивацію та впливаючи на емоційний стан.

Важливо підтримувати дітей у розвитку позитивного мислення та мотивації, сприяти їхньому самовизначенню та допомагати їм знаходити свій шлях до успіху. При цьому важливо пам'ятати, що процес розвитку та самовдосконалення є постійним, і установки дітей можуть змінюватися з часом [15].

Так, учені визначили кілька категорій дітей, які можуть стикатися з труднощами в процесі навчання та потребують особливої уваги та підтримки. Деякі з цих категорій включають.

1. Діти з особливими освітніми потребами (ДООП), такі як діти зі знехтуванням, дислексією, дисграфією, дискалькулією, аутизмом, аутичним спектровим розладом тощо. Ці діти можуть потребувати індивідуальних програм навчання, спеціалізованої підтримки та ресурсів.

2. Діти з соціально-емоційними труднощами, такі як діти з депресією, тривожністю, агресією, низькою самооцінкою тощо. Ці діти можуть потребувати психологічної підтримки, програм соціальної адаптації та спеціальних стратегій управління поведінкою.

3. Діти з мовними та культурними особливостями, такі як діти зі слабкими знаннями мови, діти з мігрантського або білінгвального середовища. Ці діти можуть потребувати підтримки в оволодінні мовою та адаптації до нового середовища навчання.

4. Діти з низьким соціально-економічним статусом, які можуть стикатися з викликами, пов'язаними з відсутністю доступу до ресурсів, низьким рівнем мотивації або невідповідною вдома.

Ці категорії дітей можуть вимагати різних форм підтримки, включаючи індивідуалізовані навчальні підходи, психологічну та соціальну підтримку, а також спеціалізовані програми та ресурси для досягнення успіху в навчанні та адаптації в шкільному середовищі.

Висновки до розділу 1

Отже, проблема шкільної неуспішності привертає увагу багатьох вчених і спеціалістів у галузі психології, педагогіки та інших наук: Х.Д.Алчевська, Ш.О.Амонашвілі, Ю.К.Бабанський, Б.Ф.Баєв, М.М.Безруких, П.П.Блонський, Л.С.Виготський, Т.О.Власова, А.В.Володимирський, П.Й.Ефруссі, Л.В.Занков, В.В.Зеньковський, З.І.Калмикова, В.П.Кашенко, Г.С.Костюк, В.І.Лубовський, Н.О. Менчинська, М.С.Певзнер, Я.Ф.Чепіга, В.В.Рибалка, Г.І.Россолімо, М.М.Рубінштейн, О.Я.Савченко, І.О.Синиця, Л.С.Славіна, І.О.Сікорський, І.П.Соколянський, В.О.Сухомлинський, В.С.Цетлін. Їхні дослідження та розвідки стосовно цього питання допомагають краще зрозуміти причини та механізми формування шкільної неуспішності та розробити ефективні підходи до її подолання. Ці вчені вносять вагомий вклад у вивчення цього явища та розробку методів і стратегій для покращення успішності учнів. Вони проводили дослідження, розробляли теорії, практичні методи та рекомендації для педагогів, батьків та інших зацікавлених сторін. Праці цих вчених стали основою для розвитку освітніх систем, впровадження інклюзивної освіти, створення індивідуальних навчальних програм та інших заходів, спрямованих на покращення якості освіти та підтримку дітей із труднощами.

Проблема труднощів учнів у навчанні є важливою і актуальною для сучасної освіти. Низький рівень навчальних досягнень учнів може мати різноманітні причини і вимагає комплексного підходу для її подолання. Деякі можливі причини труднощів учнів у навчанні включають: недостатню підтримку вдома, відсутність доступу до ресурсів та можливостей, занедбання дітей з малозабезпечених сімей; стрес, тривога, депресія, низька самооцінка, негативне ставлення до навчання, проблеми з мотивацією. Дислексія, дисграфія, дискалькулія та інші порушення, які ускладнюють процес навчання; низький рівень викладання, недостатня індивідуалізація підходів до навчання, відсутність підтримки та мотивації вчителів. Конфлікти в родині,

відсутність підтримки батьків, погані звички сім'ї. Для подолання проблеми труднощів учнів у навчанні важливо вжити комплекс заходів, які включають індивідуальні підходи до навчання, підтримку від педагогів та батьків, а також психологічну та соціальну підтримку. Такий підхід допоможе учням подолати труднощі та досягти успіху в навчанні.

РОЗДІЛ II

УМОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ

2.1 Роль сім'ї у подоланні труднощів у навчанні

Сучасна школа дає дитині наукові знання і виховує свідоме ставлення до дійсності, а родина забезпечує практичний життєвий досвід, виховує вміння налагоджувати дружні стосунки з ровесниками, дотримуватися позитивної соціальної поведінки, справедливості. Важливим є рівень психологічної зрілості дитини, що характеризується високим ступенем розвитку таких якостей і процесів, як:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвиток соціальних емоцій і достатній рівень морального розвитку;
- розвиток уваги;
- достатній рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення, уваги, спостережливості;
- адекватна самооцінка.

Для гармонійного розвитку особистості необхідно те й інше [31].

Шкільна успішність є важливим показником оцінки дитини як особистості з боку як дорослих, так і однолітків. Ставлення до себе як до учня значною мірою формується під впливом сімейних цінностей. У дітей на перший план виходять ті якості, які найбільше хвилюють батьків – зокрема, підтримка власного авторитету. Важливо, щоб педагоги та родина допомагали учням розвивати такі навички:

- сприймати і оцінювати себе як повноцінну особистість;
- усвідомлювати і виражати свої почуття та бажання;
- визначати своє місце в колективі;
- адекватно реагувати на помилки та невдачі;
- приймати рішення;

- розв’язувати конфлікти мирним шляхом;
- позитивно ставитися до інших дітей та взаємодіяти з ними.

Однією з особистісних рис, що може розвиватися у дітей, є тривожність. Високий рівень тривожності стає стійким, коли дитина постійно відчуває незадоволення з боку батьків. Якщо тимчасові труднощі, з якими стикається дитина, викликають роздратування у дорослих, у неї формується тривога та страх не впоратися, зробити щось неправильно. Такий самий ефект спостерігається, коли дитина вчиться успішно, але батьки висувають надмірні та нереалістичні вимоги.

Зі збільшенням тривожності та пов’язаною з нею низькою самооцінкою у школярів можуть спостерігатися зниження навчальних досягнень та зростання невпевненості в собі. Це, у свою чергу, призводить до інших проявів – прагнення дотримуватись лише вказівок дорослих, виконувати завдання за зразками та інструкціями, страх проявляти ініціативу, а також формальне засвоєння знань, умінь і навичок [37].

У таких випадках, як правило, батьки незадоволені спадною продуктивністю навчальної діяльності дитини, все більше й більше зосереджуються на спілкуванні з нею, що підсилює емоційний дискомфорт. Виникає замкнене коло: несприятливі особистісні особливості дитини відображаються на її навчальній діяльності, низька результативність діяльності викликає відповідну реакцію оточуючих, а ця негативна реакція, в свою чергу, підсилює особливості дитини, які виникли. Розірвати це коло можна, змінивши установки та оцінки батьків. Не караючи дитину за окремі недоліки, батьки знижують рівень її тривожності та цим сприяють успішному виконанню навчальних завдань.

І батьки, і школа завжди можуть знайти можливість для формування пізнавального інтересу в учнів молодшої школи. Перш за все потрібно сформулювати позитивне ставлення до діяльності, розкрити її зміст, потім залучити дітей до розв’язання практичних та пізнавальних завдань; у ході

роботи обов'язково підкреслити досягнення дітей, підбадьорювати та підтримувати інтерес постановкою все нових і нових завдань та питань [40].

Якщо стане помітно, що учні молодшої школи не цікавляться навчанням та навчальними предметами, то спершу потрібно з'ясувати, чим іншим цікавляться, яке коло інтересів. Це важливо знати, щоб виховувати пізнавальні інтереси на основі вже наявних та запобігти нерівномірному розвитку здібностей.

Причинами цього можуть бути:

1. Відсутність сформованого позитивного ставлення або наявність негативного сприйняття навчання, що свідчить про недостатню підготовку до виховання інтересу до освітнього процесу.

2. Неправильна організація навчальної діяльності вдома або в школі: відсутність трудового виховання, недотримання режиму дня, безлад у домашньому середовищі, сімейні проблеми, а також відсутність спеціально облаштованого робочого місця для занять.

Іноді молодші школярі мають труднощі з навчанням і втрачають до нього інтерес. У таких випадках батьки повинні проявляти зацікавленість у їхніх навчальних заняттях, контролювати виконання домашніх завдань, надавати допомогу в складних вправах і забезпечувати умови для активного відпочинку [21].

Якщо молодші школярі стикаються з труднощами у навчанні, рекомендується скористатися наступними порадами:

Подолання труднощів у письмі

Своєчасно помічайте проблеми з письмом у дитини. Разом із педагогом або самостійно проаналізуйте, у чому полягають складнощі: неохайний почерк, повільний темп письма, пропуски або неправильне написання літер, проблеми з диференціацією звуків тощо.

Зверніться до фахівців, таких як дитячий психолог, корекційний педагог чи логопед.

Виконуйте рекомендації та завдання, отримані від фахівців, щодня разом із дитиною протягом 20–25 хвилин.

Рекомендації щодо подолання труднощів у читанні

Постійно працюйте над розвитком зв'язного мовлення дитини, поповнюйте її словниковий запас і стежте за правильною вимовою звуків.

При труднощах із вимовою звуків або засвоєнням навичок читання своєчасно звертайтеся до логопеда.

Створюйте сприятливу атмосферу для читання, заохочуйте дитину, але не змушуйте її читати насильно.

Для формування у дитини інтересу та потреби в читанні варто пропонувати їй книги, які їй дійсно цікаві. Не обов'язково наполягати на читанні лише вголос, але корисно щодня практикувати короткі читання вголос (кілька хвилин) для покращення темпу та закріплення навичок. Підтримуйте дитину, заохочуйте її та пояснюйте, що будь-які труднощі у навчанні можна подолати за умови систематичної роботи та наполегливості [26].

Для досягнення успішності дитини важливо забезпечити їй належний рівень освіченості. Щоб цього досягти, потрібно:

1. вчасно навчити дитину відповідним навичкам та умінням, які відповідають її віковим особливостям;
2. заохочувати пізнавальну активність та інтерес до нового;
3. регулярно перевіряти засвоєння матеріалу, щоб дитина могла ефективно застосовувати набуті знання;
4. розширювати її кругозір не лише через дидактичні ігри, книги та фільми, але й через реальні життєві ситуації;
5. заохочувати дитину до переказу прочитаного, розповідаючи про зміст твору, казки чи мультфільму, спочатку за допомогою орієнтуючих запитань, а потім самостійно, навчати виділяти основну ідею сюжету, називати персонажів та важливі події;
6. викладати навички читання, рахунку та письма через ігрові методи;

7. уникати однобічного розвитку, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини.

Отже, основним завданням сімейного виховання є всебічний розвиток дитини, її підготовка до життя в суспільстві та розкриття творчого потенціалу. Варто пам'ятати, що немає єдиної універсальної формули виховання, оскільки це залежить від моральних та духовних цінностей батьків, їхніх життєвих планів, ідеалів, вчинків та сімейних традицій.

2.2 Партнерська взаємодія: спільна робота психолога, вчителя та батьків щодо подолання труднощів у навчанні

Партнерська взаємодія між психологом, вчителем і батьками відіграє вирішальну роль у подоланні труднощів у навчанні молодших школярів. Кожен із цих учасників має свою унікальну роль і відповідальність, які, поєднуючись, створюють ефективну систему підтримки для дитини.

1. Роль психолога

Діагностика проблем. Психолог проводить глибоку діагностику труднощів у навчанні, включаючи вивчення когнітивних, емоційних та соціальних аспектів розвитку дитини. Він може виявити специфічні проблеми, такі як труднощі з концентрацією уваги, тривожність або невпевненість у собі, які можуть впливати на успішність у навчанні [30].

Розробка індивідуальних програм підтримки. На основі діагностики психолог може розробити індивідуальні програми, що враховують особливості дитини. Ці програми можуть включати рекомендації для вчителя та батьків щодо підходів до навчання, методів мотивації та емоційної підтримки.

Консультування батьків та вчителів. Психолог виступає консультантом для вчителів і батьків, допомагаючи їм зрозуміти природу труднощів і знайти оптимальні способи їх подолання.

2. Роль вчителя

Інтеграція психологічних рекомендацій у освітній процес. Вчитель, отримавши рекомендації від психолога, інтегрує їх у повсякденний освітній процес. Це може включати адаптацію методик навчання, використання додаткових матеріалів, зміни в підходах до оцінювання і заохочення.

Налагодження контакту з дитиною. Вчитель створює безпечне і підтримуюче середовище в класі, де дитина відчуває себе комфортно. Це важливо для подолання труднощів у навчанні, оскільки дитина з більшим бажанням працює і вчиться в атмосфері довіри і підтримки.

Регулярне інформування батьків. Вчитель підтримує постійний зв'язок з батьками, інформуючи їх про успіхи і труднощі дитини, а також про необхідні коригувальні дії [39].

3. Роль батьків

Домашня підтримка. Батьки відіграють ключову роль у забезпеченні стабільної і підтримуючої домашньої атмосфери, яка сприяє освітньому процесу. Вони можуть допомагати дитині з виконанням домашніх завдань, організацією навчального часу і вирішенням проблем, які виникають.

Співпраця з психологом і вчителем. Батьки повинні бути відкритими до співпраці з психологом і вчителем, приймаючи і впроваджуючи рекомендації у вихованні та навчанні дитини. Вони також можуть ділитися своїми спостереженнями та інформацією, яка може бути корисною для інших учасників процесу.

Мотивація і підтримка. Батьки можуть заохочувати дитину до навчання, розвивати в неї позитивне ставлення до школи, підтримувати її інтереси та самостійність.

4. Спільна робота та комунікація

Регулярні зустрічі. Організація регулярних зустрічей між батьками, вчителем і психологом дозволяє узгоджувати дії, оцінювати прогрес і коригувати підходи до подолання труднощів у навчанні.

Постійний зворотний зв'язок. Постійний обмін інформацією між усіма учасниками процесу допомагає швидко реагувати на зміни в поведінці та навчальних результатах дитини, що підвищує ефективність спільної роботи.

Модель партнерської співпраці, яка може бути ефективною в подоланні труднощів в навчанні може складатися з 3-х компонентів [41].

Комунікація полягає в регулярних зустрічах чи консультаціях між психологом, вчителем та батьками допомагають обмінюватися інформацією про стан дитини, її успіхи та труднощі. Це дає можливість разом визначити ефективні стратегії допомоги.

Індивідуальний підхід. Спільно розробляється індивідуальна програма підтримки учня, яка може включати як психолого-педагогічну корекцію, так і рекомендації щодо організації навчального процесу вдома. Ця програма має враховувати індивідуальні особливості дитини та конкретні труднощі, з якими вона стикається.

Моніторинг прогресу. Спільна робота передбачає регулярне відстеження змін у поведінці та успіхах дитини. Це дозволяє вчасно коригувати підходи та адаптувати програму до потреб учня.

Методи взаємодії, які можуть бути використані це консультації та тренінги для батьків, спільні заняття, Соціально-психологічні програми.

Консультації та тренінги для батьків. Психологи можуть проводити тренінги для батьків, де навчають їх стратегій управління поведінкою дитини, методів мотивації та корекції труднощів у навчанні [43].

Спільні заняття. Можливе організування спільних корекційних занять, де присутні батьки, вчителі та психологи. Це дозволяє батькам краще зрозуміти методи роботи з дитиною.

Соціально-психологічні програми. Впровадження програм, що спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, соціальних навичок і самооцінки дитини, допомагає створити стійку основу для подолання труднощів у навчанні.

Результатами співпраці в подоланні труднощів в навчанні є системна підтримка дитини, раннє виявлення та корекція проблем.

Системна підтримка дитини. Всі учасники процесу, діючи злагоджено, можуть створити для дитини систему постійної підтримки. Це зменшує стрес від навчальних труднощів, підвищує рівень мотивації та впевненості у власних силах.

Раннє виявлення та корекція проблем. Завдяки тісній співпраці батьків, вчителів та психологів можливе вчасне виявлення і корекція будь-яких проблем, що виникають у навчанні або поведінці учня.

2.3 Роль ЗДО у формуванні готовності до шкільного навчання

Роль закладу дошкільної освіти (ЗДО) у формуванні готовності дитини до шкільного навчання є надзвичайно важливою. ЗДО виступає першим етапом організованого навчання та виховання дитини, де закладаються основи майбутньої успішної соціалізації, інтелектуального та емоційного розвитку.

Розглянемо основні аспекти ролі ЗДО у формуванні готовності до школи.

Інтелектуальна готовність. У ЗДО дитина розвиває базові пізнавальні навички, такі як увага, пам'ять, логічне мислення, мовленнєва діяльність. Різноманітні заняття сприяють розвитку уяви, математичних здібностей, вміння класифікувати та аналізувати інформацію [15].

Інтелектуальна готовність дитини до шкільного навчання, що формується у ЗДО, є одним із ключових компонентів успішного переходу до школи. Вона включає розвиток базових пізнавальних навичок, які є основою для подальшого навчання.

Розглянемо характеристику основних елементів інтелектуальної готовності дитини у ЗДО.

Увага. У ЗДО дітей вчать концентруватися на завданнях і тримати увагу протягом тривалого часу. Використовуються різні методи для розвитку довільної уваги, яка є необхідною для виконання завдань в школі.

Пам'ять. Через ігри, вірші, пісні та повторювані вправи діти тренують пам'ять. Це допомагає їм запам'ятовувати важливу інформацію та відтворювати її в потрібний момент, що є критично важливим для засвоєння нового матеріалу.

Логічне мислення. Завдання на класифікацію, порівняння, пошук схожостей та відмінностей, встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвивають логічне мислення. Діти навчаються мислити послідовно і аргументувати свої рішення [27].

Мовленнєва діяльність. Діти вчаться виражати свої думки через мовлення. У ЗДО акцентується на розвитку зв'язного мовлення, розширенні словникового запасу та правильній граматичній побудові речень. Це сприяє покращенню комунікативних здібностей і підготовці до читання та письма.

Уява. Різноманітні творчі заняття, такі як малювання, ліплення, драматизації казок, допомагають дітям розвивати уяву. Уява є важливим компонентом мислення, оскільки дозволяє дітям створювати нові образи, ідеї та творчо підходити до вирішення проблем.

Математичні здібності. Дітям пропонують вправи на лічбу, визначення кількості, форми, просторових відношень. Це допомагає формувати математичні уявлення, які полегшують освоєння математики в школі.

Класифікація та аналіз інформації. Дітей вчать класифікувати предмети за різними ознаками, аналізувати події і робити висновки, що розвиває критичне мислення.

Таким чином, інтелектуальна готовність у ЗДО забезпечує базу для подальшого успішного навчання в школі.

Соціальна готовність. Через ігрову діяльність та колективну взаємодію у групах діти вчаться співпрацювати, розвивають комунікативні навички,

вміння вирішувати конфлікти, брати на себе відповідальність та дотримуватись правил [32].

Соціальна готовність дитини до школи є важливою складовою успішної адаптації до нових умов навчання. У закладі дошкільної освіти (ЗДО) соціальна готовність формується головним чином через ігрову діяльність і колективну взаємодію у групах. Завдяки цьому діти отримують необхідний соціальний досвід, розвивають навички взаємодії з однолітками та дорослими.

Основні аспекти соціальної готовності:

1. Співпраця. У процесі гри та групової діяльності діти вчаться працювати разом для досягнення спільної мети. Вони розуміють, що досягнення результату вимагає від кожного внеску та взаємної підтримки. Це допомагає розвивати почуття колективної відповідальності та командного духу.

2. Комунікативні навички. Під час спілкування з однолітками та вихователями діти набувають навичок ефективної комунікації. Вони вчаться слухати інших, висловлювати власні думки та емоції, вчасно реагувати на зауваження або прохання, що важливо для налагодження соціальних контактів у школі.

3. Розв'язання конфліктів. В ігрових ситуаціях нерідко виникають конфлікти, які діти вчаться вирішувати мирним шляхом. Вони розуміють необхідність дотримання правил гри, вчаться йти на компроміси та знаходити взаємоприйнятні рішення [22].

4. Відповідальність. Взаємодія в колективі допомагає дітям усвідомити важливість відповідальності за свої дії та рішення. У спільних завданнях кожен має свою роль і обов'язки, виконання яких впливає на результат усієї групи. Це привчає дітей брати відповідальність за власні вчинки.

5. Дотримання правил. Ігрова діяльність та навчання у ЗДО часто відбуваються за певними правилами, що допомагає дітям засвоїти норми соціальної поведінки. Вони вчаться підпорядковувати свої бажання правилам

гри або груповій дисципліні, що готує їх до шкільних умов, де також існує регламентоване середовище.

6. Емоційна регуляція. Спільні ігри та взаємодія сприяють розвитку вміння керувати своїми емоціями. Діти вчаться стримувати негативні емоції, вирішувати суперечки спокійно та адекватно реагувати на емоційні ситуації.

Таким чином, соціальна готовність, сформована у ЗДО, допомагає дітям легше адаптуватися до шкільного середовища, успішно взаємодіяти з однокласниками та вчителями, а також ефективно функціонувати в колективі, що є однією з умов успішного навчання.

Емоційна готовність. Діти отримують досвід управління власними емоціями та поведінкою. Вихователі допомагають формувати у дітей стійкість до стресу, здатність адаптуватися до нових умов, впевненість у своїх силах [11].

Емоційна готовність дитини до школи — це важливий аспект, що впливає на здатність адаптуватися до нових умов і вимог шкільного життя. Вона включає вміння дитини управляти своїми емоціями, розуміти емоційні стани інших, а також зберігати психологічну стійкість у стресових ситуаціях. У закладі дошкільної освіти (ЗДО) вихователі активно допомагають дітям розвивати ці навички через різні методи й підходи.

Основні компоненти емоційної готовності полягають в наступному:

1. Управління емоціями: діти вчаться розпізнавати свої емоції, виражати їх у прийнятній формі та регулювати їх інтенсивність. У ЗДО вихователі допомагають дітям знаходити конструктивні способи реагування на емоційні ситуації — наприклад, під час гри або спілкування з однолітками.

2. Емоційна стійкість: дітям важливо навчитися не втрачати контроль над емоціями в ситуаціях невдач або конфліктів. У процесі взаємодії з однолітками вони стикаються з різними викликами, і вихователі вчать їх зберігати спокій, позитивно ставитися до труднощів та шукати рішення без паніки [36].

3. Здатність адаптуватися до нових умов: у ЗДО діти опановують навички адаптації до змінних обставин. Вони часто стикаються з новими ситуаціями, такими як нові правила, зміни у складі групи або нові заняття. Ці досвіди допомагають дітям розвинути гнучкість мислення і поведінки, що дозволяє їм легше адаптуватися до шкільного середовища.

4. Формування впевненості в собі: вихователі у ЗДО активно підтримують розвиток у дітей почуття впевненості в собі. Це досягається через позитивне підкріплення, заохочення успіхів, допомогу в подоланні труднощів та розвиток навичок самостійності. Участь у групових активностях також допомагає дітям відчувати свою значущість і компетентність.

5. Емоційний інтелект: діти вчаться розуміти та враховувати емоції інших людей. У ЗДО увага приділяється емпатії, вмінням співчувати, співпереживати та підтримувати друзів, що сприяє розвитку позитивних стосунків у соціумі.

6. Зниження тривожності: вихователі допомагають дітям знижувати рівень тривожності через створення безпечного та стабільного середовища, де діти відчують себе захищеними. Позитивна атмосфера, регулярні розмови з дітьми про їхні переживання і підготовка до різних життєвих ситуацій допомагають дітям формувати спокійне і врівноважене ставлення до нових викликів [30].

Таким чином, емоційна готовність забезпечує здатність дитини справлятися з емоційними та психологічними викликами, які можуть виникнути у шкільному середовищі, сприяючи успішній адаптації та комфортному навчальному процесу.

Мотиваційна готовність. ЗДО сприяє розвитку інтересу до навчання. В ігровій формі діти починають відчувати задоволення від пізнавальної діяльності, прагнуть отримувати нові знання та навички, що полегшує процес адаптації до шкільного навчання.

Мотиваційна готовність — це ключовий аспект підготовки дитини до шкільного навчання, який формується у закладі дошкільної освіти (ЗДО).

Мотивація до навчання визначає рівень зацікавленості дитини у пізнавальній діяльності та бажання вчитися, що є основою успішного навчання в школі.

Основні складові мотиваційної готовності:

1. Інтерес до навчання: у ЗДО використовуються ігрові методики, які заохочують дітей до активного пізнання світу. Через ігри, творчі завдання, експерименти та практичні вправи діти відкривають для себе радість відкриттів, що створює позитивну установку на навчання.

2. Задоволення від пізнавальної діяльності: завдяки ігровій формі занять діти починають відчувати задоволення від процесу навчання. Коли навчальні завдання подаються у вигляді цікавих ігор, експериментів чи інтерактивних вправ, це формує у дітей позитивне ставлення до пізнавальної діяльності та викликає інтерес до нових знань [43].

3. Розвиток допитливості: дошкільна освіта активно розвиває у дітей допитливість — природне бажання дізнаватися нове, ставити запитання та досліджувати навколишній світ. Це важлива мотиваційна основа для подальшого успішного навчання в школі, де дитина продовжує прагнути до пізнання.

4. Позитивні емоції від досягнень: у ЗДО вихователі заохочують дітей досягати успіху в навчанні, нагороджуючи їх за зусилля і досягнення. Відчуття успіху підвищує впевненість дитини у власних силах і мотивує до подальших досягнень, формуючи уявлення, що навчання — це шлях до саморозвитку і особистих перемог.

5. Створення образу школяра: у ЗДО дітям поступово формують образ майбутнього школяра, заохочуючи їх до прийняття нових ролей та відповідальностей. Це допомагає дітям розвивати позитивне ставлення до навчання в школі та сприяє усвідомленню, що навчання є цікавим і важливим процесом.

6. Прагнення отримувати нові знання та навички: в ігровій формі дитина починає усвідомлювати, що навчання — це не тільки обов'язок, але й

можливість дізнатися багато нового і цікавого. Це бажання отримувати знання стає однією з головних рушійних сил у період шкільного навчання.

7. Підготовка до навчальної дисципліни: через ігри та регулярні завдання діти вчаться виконувати поставлені перед ними завдання до кінця, концентруватися на певній діяльності, виконувати вказівки дорослих. Це створює основу для майбутньої мотивації дотримуватися навчальної дисципліни та активно брати участь у навчальному процесі.

Таким чином, мотиваційна готовність, сформована у ЗДО, полегшує адаптацію до шкільного навчання. Діти приходять до школи з бажанням вчитися, цікавістю до нових знань і навичок, що значно підвищує їхню навчальну успішність та допомагає формувати позитивне ставлення до навчання.

Фізична готовність. ЗДО забезпечує необхідний рівень фізичного розвитку дитини, що включає координацію рухів, витривалість, моторику, що важливо для засвоєння шкільної діяльності [55].

Фізична готовність — це важливий елемент загальної підготовки дитини до шкільного навчання, який формується у закладі дошкільної освіти (ЗДО). Адекватний рівень фізичного розвитку дитини сприяє не тільки її здоров'ю, але й забезпечує успішне засвоєння шкільної діяльності, адже фізичний стан впливає на здатність дитини концентруватися, витримувати шкільне навантаження та активно брати участь у різних навчальних і позашкільних заняттях.

Основні компоненти фізичної готовності:

1. Координація рухів: у ЗДО діти постійно виконують вправи та ігри, що сприяють розвитку координації рухів. Це включає активності, які допомагають дитині керувати своїм тілом, здійснювати точні та плавні рухи, що важливо для таких шкільних навичок, як письмо, малювання та участь у фізичному вихованні.

2. Витривалість: щоденні фізичні вправи, активні ігри та рухливі заняття допомагають дітям розвивати витривалість. Це необхідно для

підтримки енергії та концентрації протягом шкільного дня, коли діти повинні довгий час сидіти на уроках, зосереджуватися на завданнях та бути активними під час перерв та уроків фізкультури.

3. Моторика: ЗДО приділяє велику увагу розвитку як дрібної, так і великої моторики. Дрібна моторика — це здатність виконувати точні рухи пальцями і кистями рук, що важливо для навичок письма, вирізання та інших навчальних завдань. Велика моторика — це рухи, які залучають великі групи м'язів (біг, стрибки, лазання), що допомагає дитині брати участь у фізичних вправах та іграх, які є частиною шкільного процесу [53].

4. Гнучкість та сила: регулярні заняття фізкультурою в ЗДО допомагають дітям розвивати гнучкість і м'язову силу. Це не тільки сприяє фізичному здоров'ю, але й допомагає дітям комфортно виконувати рухи, необхідні для участі у шкільних фізичних вправах та активних іграх.

5. Здоров'я: ЗДО активно підтримує загальний фізичний розвиток дитини, приділяючи увагу здоровому способу життя. Завдяки щоденним прогулянкам, фізкультурним заняттям, дотриманню режиму дня та здоровому харчуванню діти розвивають сильний імунітет, що допомагає їм бути здоровими і витривалими під час шкільних навантажень.

6. Сенсомоторна координація: це здатність поєднувати сенсорні сигнали з відповідними рухами. У ЗДО діти тренуються реагувати на різні стимули через ігри, що залучають зір, слух і дотик. Така координація важлива для успішного навчання в школі, оскільки вона допомагає швидко і точно виконувати завдання.

7. Розвиток орієнтації в просторі: завдяки різним іграм і руховим завданням діти навчаються орієнтуватися в просторі, визначати напрямки руху та відстані. Це допомагає у засвоєнні шкільних активностей, таких як фізкультура та активні ігри на перервах [53].

Таким чином, фізична готовність, сформована у ЗДО, забезпечує дитині базу для активної участі у навчальному процесі, сприяє розвитку витривалості

та координації, що полегшує адаптацію до шкільного режиму і вимог, а також сприяє загальному здоров'ю дитини.

У результаті, ЗДО виконує не тільки функцію навчання і виховання, а й допомагає дітям сформувати готовність до успішного навчання у школі через комплексний розвиток усіх необхідних аспектів – інтелектуального, соціального, емоційного, мотиваційного та фізичного.

Висновки до розділу II

Роль сім'ї у подоланні труднощів у навчанні молодших школярів є надзвичайно важливою і багатогранною. Діти молодшого шкільного віку потребують стабільної емоційної підтримки від своїх батьків. Коли дитина стикається з труднощами у навчанні, емоційна підтримка допомагає їй впоратися зі стресом, невдачами та зберегти мотивацію для подальшого навчання. Батьки можуть допомагати дітям організовувати освітній процес вдома, створювати сприятливі умови для навчання, допомагати з розв'язанням завдань та пояснювати складні моменти. Важливо, щоб батьки демонстрували позитивне ставлення до освіти і навчального процесу. Ефективна взаємодія між родиною та школою є ключовою для розв'язання навчальних проблем. Батьки, які регулярно спілкуються з учителями та цікавляться успіхами своїх дітей, можуть швидше ідентифікувати труднощі і знайти спільні рішення. Підтримка та заохочення індивідуальних здібностей дитини може допомогти їй знайти особисту мотивацію до навчання, що сприятиме подоланню труднощів. Таким чином, активна участь сім'ї в навчальному процесі молодших школярів значно сприяє подоланню труднощів, покращенню результатів навчання і загальному розвитку дитини.

Партнерська взаємодія між психологом, вчителем і батьками є ключовою умовою успішного подолання труднощів у навчанні молодших школярів. Коли всі ці сторони працюють разом, враховуючи індивідуальні потреби і особливості дитини, створюється ефективна система підтримки, яка

сприяє розвитку і успіху дитини в навчанні. Таким чином, партнерська взаємодія психолога, вчителя та батьків створює ефективну систему підтримки молодших школярів у подоланні труднощів у навчанні.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ У НАВЧАННІ

3.1 Діагностика труднощів у навчанні

Діагностика труднощів у навчанні є важливою складовою педагогічної роботи, спрямованої на виявлення причин, що заважають дитині успішно оволодівати навчальним матеріалом. Вона передбачає систематичне дослідження проблем, з якими стикаються учні, з метою надання їм ефективної допомоги та розробки індивідуальних підходів до навчання.

Наше дослідження було проведене в 3 класі Чернігівської гімназії № 5 Чернігівської міської ради. В першому етапі дослідження приймали участь всі 25 учнів класу. Класний керівник І. М.Кривенко

Основні етапи діагностики труднощів у навчанні:

1. *Спостереження за навчальною діяльністю учня.* Першим кроком у діагностиці є спостереження за поведінкою дитини під час уроків. Вчитель або психолог звертає увагу на те, як учень справляється із завданнями, як реагує на вказівки, наскільки активно бере участь у навчальному процесі.

2. *Аналіз результатів навчальної діяльності.* Важливо оцінити успішність учня за певний період — звернути увагу на оцінки, помилки, складнощі при виконанні завдань. Це дозволяє виявити, в яких саме аспектах дитина стикається з труднощами: чи то це проблеми з розумінням матеріалу, чи з виконанням завдань.

3. *Оцінка рівня пізнавальних процесів.* Для розуміння причин труднощів важливо оцінити рівень розвитку пізнавальних функцій учня — уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовленнєвих навичок. Діти з порушенням пізнавальних процесів можуть мати проблеми з концентрацією, запам'ятовуванням, або розумінням інформації.

4. *Діагностичні методики та тести.* Для більш точного виявлення проблем можуть використовуватися різні психолого-педагогічні діагностичні методики. Наприклад, тести на визначення рівня мислення, читання, письма,

логічного мислення або математичних здібностей. Тест «кубики Коса» (Семюель Кохс), Тест «Будинок, дерево, людина» (Джон Бак).

5. *Інтерв'ю з учнем.* Важливим етапом є проведення бесіди з дитиною для того, щоб зрозуміти її ставлення до навчання, внутрішні переживання та можливі страхи. Учень може відчувати тривожність або занижену самооцінку, що впливає на його навчання.

6. *Інтерв'ю з батьками.* Спілкування з батьками дозволяє отримати додаткову інформацію про поведінку дитини вдома, її ставлення до навчання, рівень підтримки з боку сім'ї. Це допомагає скласти повнішу картину про можливі причини труднощів.

7. *Спостереження за емоційним станом дитини.* Труднощі в навчанні можуть бути пов'язані з емоційними проблемами — тривожністю, страхом невдачі, агресією або апатією. Важливо вчасно виявити емоційні труднощі, які можуть блокувати освітній процес.

8. *Медична діагностика.* У деяких випадках проблеми з навчанням можуть бути пов'язані з фізичним станом дитини, такими як порушення зору, слуху, неврологічні або фізіологічні розлади. Консультація з медичними спеціалістами може допомогти визначити ці фактори.

Діагностика труднощів у навчанні дозволяє вчасно виявляти проблеми та надавати дитині необхідну підтримку, щоб допомогти їй успішно адаптуватися до навчального процесу та досягати кращих результатів.

Діагностика труднощів у навчанні учнів 3 класу є важливим інструментом для виявлення проблем, з якими діти можуть стикатися під час засвоєння навчального матеріалу, а також для вчасного надання допомоги. З цією метою використовують різні методики, що дозволяють оцінити як навчальні, так і соціально-психологічні аспекти.

Методи діагностики труднощів у навчанні учнів 3 класу, які нами були використані в процесі проведення дослідження наступні: спостереження, аналіз успішності, свідoctва досягнень, тест на мотивацію, тест на самооцінку, тест на стосунки в класі.

1. Спостереження

Спостереження за навчальною діяльністю учнів є найпростішим та найпершим методом діагностики. Вчитель звертає увагу на:

- концентрацію уваги під час уроків;
- участь у колективних завданнях;
- активність на уроці;
- здатність до самостійного виконання завдань;
- реакції на труднощі (переживання, агресія, апатія).

Це дає змогу отримати загальне уявлення про навчальні поведінкові патерни учня та виявити певні проблеми, такі як неуважність або відставання у виконанні завдань.

2. Аналіз успішності

Аналіз успішності включає перегляд оцінок та результатів виконання завдань за певний період. Цей метод дозволяє виявити конкретні галузі, де учень має труднощі, наприклад:

- недостатнє засвоєння математичних понять;
- труднощі з читанням або письмом;
- проблеми з логічним мисленням чи аналізом текстів.

Цей аналіз показує як загальний рівень знань, так і динаміку навчання учня, що може вказувати на прогрес або регрес у певних предметах.

3. Свідоцтва досягнень

Свідоцтва досягнень є індивідуальними портфоліо учня, де збираються результати тестів, виконаних робіт, творчих завдань, а також вчительські відгуки. Це допомагає комплексно оцінити розвиток учня за кількома параметрами:

- академічні досягнення;
- творча активність;
- практичні вміння та навички.

Цей підхід дозволяє вчителю бачити поступ учня у різних сферах навчальної діяльності та виділяти галузі, де він досяг успіхів або, навпаки, потребує підтримки.

4. Тест на мотивацію до навчання (Н.Г. Лусканова)

Мотивація є ключовим фактором успішного навчання. Для діагностики мотиваційної складової можна використовувати тести, які виявляють рівень зацікавленості учня у навчанні, його ставлення до школи, предметів та вчителів. Запитання, які задавалися уням:

- Чи подобається тобі вчитися?
- Які предмети ти любиш найбільше і чому?
- Що тебе мотивує під час навчання?

Тест дозволяє вчителю зрозуміти, чи є у дитини внутрішня мотивація до навчання, або ж вона виконує завдання тільки під зовнішнім тиском.

5. Тест на самооцінку (Піп Вілсон)

Цей тест допомагає визначити, як учень оцінює власні можливості та успіхи. Це важливо для розуміння того, чи не має учень заниженої самооцінки, що може призводити до труднощів у навчанні. Тест включав питання такого змісту:

- Як ти оцінюєш свої успіхи у навчанні?
- Чи вважаєш ти себе здібним учнем?
- Чи задоволений ти своїми досягненнями у школі?

Самооцінка дитини сильно впливає на її навчальну активність і готовність приймати нові виклики.

6. Тест на стосунки в класі (авторський)

Тест на стосунки в класі допомагає зрозуміти, як учень почуватися у соціальному середовищі. Важливими аспектами є взаємини з однокласниками та вчителями, соціальна підтримка та наявність друзів. Питання, які були озвучені учням:

- З ким із однокласників ти найбільше спілкуєшся?
- Чи є у тебе друзі в класі?

- Чи легко тобі звернутися за допомогою до вчителя?

Стосунки в класі можуть значно впливати на емоційний стан дитини та її готовність активно брати участь у навчальному процесі.

Отже, комплексне використання зазначених методів дозволяє глибше оцінити, в чому полягають труднощі учня, як вони проявляються та які чинники можуть їх зумовлювати. Це дозволяє вчителю розробити індивідуальний підхід до навчання кожного учня, який включає психолого-педагогічну підтримку та корекційні методи, що сприяють покращенню успішності й мотивації учнів 3 класу.

Отже, за результатами проведеного дослідження, маємо наступні результати (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Результати діагностики труднощів у навчанні серед учнів 3 класу (n=25 учнів)

Діагностичний метод	Кількість учнів, як не мають труднощів	Кількість учнів, як мають труднощі
спостереження	22	3
аналіз успішності	21	4
свідоцтва досягнень	21	4
тест на мотивацію	20	5
тест на самооцінку	21	4
тест на стосунки в класі	22	3

У представленій таблиці 3.1 використано шість різних діагностичних методів для виявлення труднощів у навчанні серед учнів 3 класу. Оцінено 25 учнів за різними параметрами, включаючи спостереження, аналіз успішності, тестування мотивації, самооцінки та стосунків у класі.

Ключові результати в нас наступні: за методикою спостереження 12 % (3 учні) демонструють певні труднощі в навчанні; згідно аналізу успішності 16

% (4 учні) мають проблеми, можливо, труднощі пов'язані з академічними аспектами, що потребують додаткової уваги; за методикою тест на мотивацію до навчання 20% (5 учнів) демонструють проблеми – це найбільше число учнів із труднощами у порівнянні з іншими методами, що може свідчити про необхідність додаткових заходів для підвищення мотивації учнів; згідно результатів за тестом на самооцінку 16% (4 учні) мають труднощі, що вказує на стабільність рівня самооцінки у більшості учнів; за результатами тесту на стосунки в класі 12 % (3 учні) мають труднощі, що свідчить про загалом хороші стосунки в класі, лише невелика кількість учнів потребує допомоги в соціалізації.

Отже, в середньому більшість учнів (понад 80%) не мають значних труднощів за всіма методами оцінки. Найбільші труднощі спостерігаються за тестом на мотивацію, де 5 учнів (20%) потребують підтримки у підвищенні мотивації до навчання. Менші труднощі спостерігаються у тестах на стосунки в класі та спостереженні.

3.2 Система роботи з учнями, які мають труднощі у навчанні

Системна робота з учнями, які мають труднощі у навчанні, вимагає комплексного підходу, що охоплює різні аспекти їхнього навчального, соціального та емоційного розвитку. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів і забезпечувати цілеспрямовану підтримку на різних етапах навчання.

В нашому дослідженні, після першого етапу діагностики, ми визначили 5 учнів, які мають труднощі у навчанні різного характеру. Наша робота з цими учнями, була спрямована на наступні аспекти: підвищення мотивації до навчальної діяльності, створення ситуацій успішності, робота з учнями на ГПД.

Підвищення мотивації до навчання серед учнів, які мають труднощі, є ключовим аспектом їхнього успіху в освіті. Мотивація допомагає учням подолати внутрішні бар'єри, зменшити страх перед помилками та розвивати бажання вчитися. В своїй роботі ми використовували декілька стратегій, які допомогли в цьому процесі.

1. Індивідуальний підхід до кожного учня

Проговорювали з учнем про його інтереси, хобі та захоплення, і пов'язували навчальний матеріал з цими темами. Учень захоплюється спортом, то в математичних прикладах використовувати спортивну тематику.

2. Поступове підвищення складності завдань

Починали із завдань, у яких учень уже має певний досвід і може їх виконати. Якщо в математиці він добре справляється з додаванням простих чисел, давали йому складніші завдання на додавання після досягнення успіху з простими.

3. Позитивне підкріплення та заохочення

Хвалили учня за кожен його крок уперед, навіть якщо це незначні успіхи. Позитивні відгуки під час уроків або символічні нагороди ставали додатковим стимулом до подальшої роботи.

4. Створення ситуацій успіху

Під час уроку створювали завдання або активності, у яких учень точно зможе досягти успіху. Давали йому можливість відповісти на питання, на яке він точно знає відповідь. Успіх на уроці підвищував його впевненість у собі.

5. Інтерактивні методи навчання

Використовували інтерактивні програми, навчальні ігри або онлайн-тести, щоб учень міг виконувати завдання у більш цікавій і доступній формі. Для вивчення ЯДС використовувати відеоуроки або анімації, що допомагали краще засвоїти матеріал.

6. Чітка структура і планування

Розробляли для учня розклад або план роботи на день чи тиждень, де були чітко визначені завдання та перерви. Кожен день учень мав виконати певну кількість завдань з різних предметів.

7. Залучення до групової роботи

Створювали групи, де учні з різними рівнями знань можуть працювати разом. Сильніші учні могли допомагати слабшим, пояснюючи матеріал. Важливо, щоб кожен учасник групи мав свою відповідальність.

8. Реальні життєві приклади

Якщо учень не бачить сенсу у вивченні математики, пояснювали йому, як ці знання знадобляться у повсякденному житті — наприклад, при купівлі продуктів, плануванні бюджету або ремонті.

9. Використання диференційованого підходу

Одному учню легше засвоювати матеріал через візуальні образи, використовували схеми, графіки та презентації. Іншому учню простіше слухати аудіо-матеріали або брати участь у дискусіях.

10. Співпраця з батьками

Проводили регулярні зустрічі з батьками, пояснювали їм успіхи і труднощі дитини, давали рекомендації щодо того, як підтримувати мотивацію до навчання вдома.

Створення ситуацій успішності для учнів, які мають труднощі в навчанні, є важливим елементом їх підтримки та розвитку. Це допомагає підвищити їх мотивацію, самооцінку та впевненість у власних силах. Ми в своїй роботі використовували кілька стратегій для створення таких ситуацій.

1. Поступове збільшення рівня складності завдань

Починали із завдань, які учень точно зможе виконати, і поступово збільшували рівень складності. Давали учневі спершу простіші вправи, які він може легко вирішити. Коли він досягав успіху, поступово ускладнювали завдання. Учень має труднощі з розв'язуванням прикладів на додавання. Спершу давали йому легші приклади (наприклад, $3+2$), а потім переходили до складніших (наприклад, $23+18$). Кожен успіх підкріплювали похвалою.

2. Розподіл великого завдання на менші етапи

Учні, які мають труднощі в навчанні відчують себе пригніченими, якщо завдання виглядає занадто складним або тривалим. Його розділяли на кілька простих і зрозумілих етапів. Коли учневі важко написати твір, пропонували йому спершу написати тільки вступ, потім тіло тексту і завершення. За кожен завершений етап його хвалили, підкреслюючи досягнення.

3. Індивідуальний підхід та підтримка

Учні з труднощами можуть потребувати додаткової уваги. Індивідуальні заняття або консультації допомагають їм почуватися впевненіше. Проводили з учнем додаткову індивідуальну консультацію після уроку, під час якої пояснювали незрозумілий матеріал простішими словами. Розробляли план роботи з урахуванням його сильних сторін.

4. Використання позитивного підкріплення

Важливо відзначати навіть найменші досягнення учня, підкреслюючи його прогрес і зусилля. Якщо учень вирішив більше завдань, ніж зазвичай, або впорався з темою, яка раніше давалася важко, ми похвалимо його на уроці, даємо маленький приз (символічну нагороду).

5. Залучення учнів до діяльності, де вони можуть досягти успіху

Використовуємо завдання, які відповідають інтересам та здібностям учня. Тому учню, який любить малювати, даємо завдання створити ілюстрації до оповідання або математичного прикладу. Так він відчує себе успішним у навчанні, навіть якщо основна навчальна дисципліна викликає труднощі.

6. Групова робота з успішними учнями

Об'єднуємо учнів з труднощами з тими, хто краще засвоює матеріал, для спільної роботи над проектами чи завданнями. Учня, який відчуває труднощі у математиці, ставимо працювати в парі з учнем, який успішний у цій дисципліні. Вони можуть разом виконувати завдання, причому успішний учень допомагатиме, пояснюючи матеріал.

7. Візуалізація та практичні приклади

Використання наочних прикладів і візуалізацій допомагає учням краще зрозуміти матеріал і відчувати успіх у виконанні завдань.

8. Створення ситуацій для самостійного прийняття рішень

Учні повинні відчувати, що вони здатні приймати рішення та впливати на процес навчання. Під час виконання завдання давали учню можливість вибору: наприклад, вибрати, які з двох завдань виконати першими. Це сприяє підвищенню їх відповідальності і мотивації.

Робота з учнями, які мають труднощі в навчанні під час групи продовженого дня (ГПД), вимагає особливого підходу та додаткової підтримки для забезпечення їхнього успішного розвитку. ГПД дає можливість додаткового часу для корекції навчальних труднощів, а також для розвитку соціальних і особистісних навичок. Нижче наведено кілька методів і стратегій, які можуть бути ефективними для роботи з такими учнями на ГПД.

1. Індивідуальний підхід

На ГПД є можливість приділити більше уваги кожному учневі індивідуально, що допоможе врахувати його конкретні потреби та труднощі. Під час підготовки домашніх завдань працюйте з учнем індивідуально, надаючи додаткові пояснення, використовуючи простіші приклади або альтернативні методи навчання. Якщо учню важко виконувати математичні вправи, ми використовували візуальні матеріали або приклади з реального життя для полегшення розуміння.

2. Чітка структура і планування

Учні з труднощами часто потребують чіткої структури і розпорядку. Це допомагає їм краще організувати свій час і завдання. Складали план дня або тижня з розкладом виконання завдань, відпочинку та додаткових активностей. Використовували візуальні підказки, наприклад, графіки або таблиці, щоб учні могли легко стежити за своїми завданнями і бачити, що їм ще потрібно виконати.

3. Підтримка у виконанні домашніх завдань

Однією з основних задач ГПД є допомога учням у виконанні домашніх завдань. Для учнів з труднощами важливо забезпечити підтримку, щоб завдання були зрозумілі і виконані правильно. Пояснювали завдання, розділяли його на кілька простих етапів, допомагали розпочати виконання. Якщо учень демонструє труднощі, давали йому час на самостійні спроби, але залишалися поруч для надання допомоги.

4. Використання ігрових методів навчання

Гейміфікація навчання робить процес більш цікавим і захоплюючим для учнів, особливо для тих, хто має труднощі у навчанні. Під час вивчення матеріалів використовували інтерактивні ігри, квести або настільні ігри. Для тренування математичних навичок організовували гру, де учні заробляють бали за правильні відповіді на задачі.

5. Робота над розвитком мотивації

Учні з труднощами у навчанні часто стикаються з низькою мотивацією. Важливо працювати над тим, щоб учні відчували зацікавленість у навчанні та досягали успіхів. Заохочували учнів похвалою за кожне досягнення, навіть невелике. Організовували невеликі нагороди або конкурси, щоб підтримати мотивацію. Учень, який виконав всі домашні завдання протягом тижня, отримував приз чи символічну відзнаку.

6. Розвиток соціальних навичок

ГПД є також гарним часом для розвитку соціальних навичок, особливо для учнів, які мають труднощі в спілкуванні чи взаємодії з однолітками. Організовували групові завдання, де учні працювали разом, обговорювали рішення та співпрацювали.

7. Підтримка емоційного стану

Учні з труднощами у навчанні часто відчують стрес і невпевненість у своїх силах, тому важливо підтримувати їхній емоційний стан. Регулярно спілкувалися з учнями, запитували про їхні відчуття, надавали емоційну підтримку. Використовували методики релаксації або короткі перерви з

фізичною активністю, щоб зняти напругу. Створювали атмосферу, де учні можуть висловлювати свої думки і почуття без страху помилитися.

8. Регулярний зворотний зв'язок з батьками

Постійний контакт з батьками дозволив забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем учня. Після занять на ГПД регулярно інформували батьків про успіхи та проблеми учня.

Після проведення психолого-педагогічної колекційної підтримки з учнями, які мають проблеми в навчанні було проведено повторну діагностику. Отже, за результатами проведеного повторного дослідження, маємо наступні результати (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка результатів діагностики труднощів у навчанні серед учнів 3 класу (n=5 учнів)

Діагностичний метод	до проведення психолого-педагогічної підтримки	після проведення психолого-педагогічної підтримки
спостереження	3	3
аналіз успішності	4	2
свідоцтва досягнень	4	3
тест на мотивацію	5	3
тест на самооцінку	4	2
тест на стосунки в класі	3	1

Після проведення психолого-педагогічної підтримки спостерігається загальне зниження показників труднощів у навчанні. Незначне покращення показників свідоцтва досягнень свідчить про поступову позитивну динаміку у досягненнях учнів. Особливо відчутні зміни у мотивації, самооцінці та стосунках в класі, де показники знизилися на кілька балів. Аналіз успішності

також демонструє покращення, що може свідчити про позитивний вплив підтримки на навчальну діяльність учнів.

Зниження рівня труднощів у мотивації свідчить про значний прогрес у формуванні позитивного ставлення до навчання. Підвищення рівня самооцінки учнів може свідчити про успішне подолання психологічних бар'єрів і покращення впевненості в собі. Значне покращення у стосунках в класі демонструє позитивні зміни в соціальній взаємодії учнів.

Психолого-педагогічна підтримка мала позитивний вплив на більшість показників, зокрема на мотивацію, самооцінку і соціальні стосунки. Деякі аспекти, такі як спостереження, залишилися без змін, що може свідчити про необхідність подальшої роботи в цьому напрямку.

3.3 Рекомендації для вчителів та батьків щодо роботи з труднощами в навчанні

В роботі з учнями, які мають труднощі в навчанні, учителю варто дотримуватися узагальнених рекомендацій:

1. Вірте в здібності учня, який має труднощі в навчанні, і намагайтеся передати цю віру йому.
2. Вселяйте учням впевненість у тому, що вони зможуть запам'ятати та зрозуміти матеріал, пропонуючи їм однотипні завдання в класі, з учителем та самостійно.
3. Пам'ятайте, що для учня, який має труднощі в навчанні, потрібен час для глибшого розуміння матеріалу.
4. Уникайте ситуацій, коли учень має відповідати на несподівані питання та вимагати швидких відповідей. Дайте достатньо часу для обмірковування та підготовки.
5. Найкраще, щоб відповідь учня була в письмовій формі. Під час підготовки до відповідей надайте можливість учневі перевірити та виправити написане.

6. Обмежуйте фактори відволікання учня, створюючи спокійне й ненервове середовище під час уроків.

7. Кожен урок повинен бути продовженням попереднього. Регулярне повторення основного матеріалу – один із ключових прийомів для роботи з учнями, які мають труднощі в навчанні.

8. Не давайте учням, які мають труднощі в навчанні великий об'єм різноманітного матеріалу для засвоєння за короткий період часу. Вмійте виділяти основні моменти, повторювати та закріплювати їх.

9. Уникайте вимоги до учнів, які мають труднощі в навчанні відповідати на запитання з нового матеріалу, одразу після його вивчення. Краще відкласти опитування на наступний урок, щоб учні мали змогу ознайомитися з ним удома.

10. Використовуйте правильну тактику оцінювання та заохочення (не лише за допомогою оцінок, а й із відміткою на зразок «відмінно», «молодець», «розумник»), щоб сформувати в учнів упевненість у власних силах і знаннях.

11. Зважайте на те, що учні дуже болісно ставляться до невдач. Обережно оцінюйте їхні труднощі.

12. Роботу з учнями, які мають труднощі в навчанні, варто організувати від простішого до складнішого. Це постійний розвиток пам'яті, логіки, мислення, емоцій, інтересу до навчання.

13. Спілкування є ключовим елементом будь-якої методики навчання. Не зможете залучити учнів до співпраці – не отримаєте бажаного результату.

14. Навчіться ефективно керувати класом. Якщо урок одноманітний, діти знайдуть чим зайнятися.

15. Пам'ятайте, що через деякий час після початку роботи з учнями, які мають труднощі в навчанні їхнє середовище знову розділиться на здібних, середніх і слабких учнів.

16. Навчіться залучати сильніших учнів до допомоги учням, які мають труднощі в навчанні.

Висновки до розділу III

Отже, система навчально-корекційних засобів у школі повинна бути спрямована в першу чергу на ліквідацію виявлених вад у розвитку дитини, при цьому слід опиратися на ті сторони пізнавальної діяльності, які в конкретного учня розвинені найкраще. А однією з важливих умов успішного навчання дітей у школі є використання в навчальному процесі інтерактивних форм роботи, інноваційних технологій викладання, елементів передового педагогічного досвіду, ігрових ситуацій як засобу активізації мислення й пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Важливе завдання школи й сім'ї сьогодні полягає в тому, щоб діти увійшли в сучасне суспільство справжніми патріотами своєї країни, які житимуть у ньому повноцінним життям.

Отже, підвищення мотивації до навчання серед учнів, які мають труднощі, потребує системного підходу, індивідуальної роботи та підтримки з боку як вчителів, так і батьків. Створення позитивного середовища, диференціація завдань і заохочення допоможуть таким учням повірити у свої сили, подолати бар'єри і досягати успіху у навчанні.

Створення ситуацій успішності допомагає учням з труднощами у навчанні поступово долати бар'єри та підвищувати впевненість у своїх силах. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та надавати підтримку, яка допоможе їм досягати своїх навчальних цілей.

Групова робота є потужним інструментом для розвитку учнів з труднощами в навчанні. Вона не лише допомагає їм покращити академічні результати, а й сприяє соціалізації та підвищенню впевненості у своїх силах. Важливо створювати підтримуюче середовище, де кожен учень зможе проявити себе та відчути свою важливість у команді.

Під час ГПД важливо створювати атмосферу підтримки та розуміння для учнів, які мають труднощі у навчанні. Індивідуальний підхід, чітка структура та мотиваційні стратегії допоможуть цим учням краще засвоювати навчальний

матеріал і розвивати необхідні навички. Робота на ГПД може стати ключовим елементом їхнього успішного навчання та соціальної інтеграції.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Нами проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та експериментальне дослідження на тему: «Психолого-педагогічна підтримка учнів з труднощами в навчання». Отже, ми можемо сформулювати певні висновки:

1. Аналіз літератури засвідчив, що труднощі у навчанні є багатовимірною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Наукові дослідження виявляють широкий спектр факторів, що впливають на виникнення труднощів: когнітивні порушення, соціальні та психологічні чинники. Провідні вчені підкреслюють важливість системного підходу до виявлення і корекції труднощів через інтеграцію педагогічних, психологічних та соціальних підходів. Труднощі у навчанні викликаються низкою причин, таких як недостатня мотивація, порушення когнітивного розвитку, емоційні розлади, несприятливе сімейне оточення. Основними ознаками є низька академічна успішність, труднощі у сприйнятті матеріалу, низька самооцінка. Передумовами проблем стають соціокультурні зміни, неготовність до шкільного навчання та відсутність належної підтримки. Діти з труднощами у навчанні класифікуються залежно від природи труднощів: когнітивні, емоційні, соціальні або комбінація кількох факторів. Виокремлено групи, які потребують індивідуального підходу: діти з дислексією, дисграфією, дискалькулією, розладами уваги або емоційно-вольової сфери. Труднощі можуть виникати через низьку мотивацію, відсутність підтримки вдома, психологічні проблеми, погану організацію навчального процесу або когнітивні порушення. Основні ознаки включають низьку успішність, тривожність, пасивність, порушення уваги. Труднощі у навчанні можуть бути спричинені як індивідуальними особливостями учня (когнітивними, психологічними), так і зовнішніми факторами (сімейним середовищем, методиками навчання). Труднощі в навчанні можуть виникати в дитини на різних етапах: сприймання нової інформації; опрацювання, аналізування

інформації; запам'ятовування інформації; упорядкування інформації; відповіді; практичного застосування знань. Розуміння всіх видів труднощів в освітньому процесі з урахуванням індивідуальних особливостей дитини є ключовими для розробки ефективних стратегій підтримки та допомоги.

2. Для визначення умов психолого-педагогічної підтримки учнів із труднощами у навчанні враховують кілька ключових аспектів, які створюють сприятливе середовище для розвитку дитини та подолання нею труднощів. Створення атмосфери довіри та взаємоповаги між учнями, вчителями та батьками. Учні повинні відчувати підтримку та відсутність страху помилитися. Забезпечення психологічного комфорту в навчальному середовищі, зменшення стресу та тиску. Підбір методів і форм навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учня, його темпу засвоєння матеріалу, інтересів і рівня мотивації. Створення індивідуальних програм розвитку, що враховують наявні труднощі та сильні сторони учня. Спільна робота між вчителем, психологом, соціальним педагогом та батьками для створення узгодженого плану підтримки. Взаємний обмін інформацією та постійний моніторинг прогресу учня. Активна участь батьків у навчальному процесі: допомога з домашніми завданнями, організація навчальної діяльності вдома, мотивація дитини. Проведення консультацій із батьками, навчання їх методам підтримки дитини, формування у них розуміння її особливостей. Використання цікавих завдань, ігрових методик, проєктної діяльності для зацікавлення учня навчальним матеріалом. Формування у дитини розуміння цінності знань і позитивного ставлення до навчання через ситуації успіху. Забезпечення учнів навчальними матеріалами, які відповідають їхнім можливостям і потребам. Використання інтерактивних технологій для покращення сприйняття інформації. Організація спеціальних навчальних зон із дидактичними матеріалами для учнів із труднощами у навчанні.

3. Сім'я є важливою ланкою у створенні умов для подолання труднощів. Підтримка батьків, створення позитивної емоційної атмосфери та зацікавленість у навчальному процесі дитини сприяють успішності. Однак,

конфлікти в сім'ї чи низька мотивація батьків негативно впливають на дітей. Ефективна взаємодія між учителем, психологом і батьками є основою для успішної підтримки учнів. Спільне планування та реалізація корекційних заходів, регулярний обмін інформацією і взаємна підтримка дозволяють забезпечити гармонійний розвиток учнів. Заклади дошкільної освіти відіграють ключову роль у підготовці дитини до навчання. Розвиток соціальних, когнітивних та емоційних навичок у дошкільному віці допомагає запобігти труднощам у навчанні на початкових етапах шкільного навчання.

4. Діагностичні методи дозволяють виявляти труднощі на ранніх стадіях. Використання анкетування, спостереження та аналізу навчальних досягнень сприяє точному визначенню проблем та підбору ефективних методів підтримки. Діагностика включає спостереження за поведінкою, оцінку когнітивних та соціально-психологічних чинників, тестування знань та аналіз навчальних досягнень для виявлення конкретних проблем. Проведення тестувань, спостережень та аналізу навчальних досягнень дозволяє корегувати освітній процес. Діагностика труднощів у навчанні є ключовим етапом у системі психолого-педагогічної підтримки, який дозволяє виявляти причини низької успішності учнів та спрямовувати зусилля на розв'язання цих проблем. У ході проведеного дослідження, що охопило учнів 3 класу Чернігівської гімназії № 5, було застосовано комплексний підхід до діагностики, який включав спостереження, аналіз успішності, тестування та інтерв'ю з учнями й батьками. Комплексний підхід до діагностики, що включав спостереження, аналіз успішності, свідчення досягнень, мотиваційні тести, самооцінку і дослідження стосунків у класі, дозволив отримати повну картину труднощів, з якими стикаються учні. Використання тестів, таких як «Кубики Коса», «Будинок, дерево, людина», допомогло глибше оцінити пізнавальні та емоційні аспекти. Серед 25 учнів класу труднощі в навчанні спостерігалися у 12–20% дітей залежно від методу оцінки. Найбільше проблем було виявлено у сфері мотивації до навчання (20% учнів), що вказує на необхідність впровадження заходів із формування внутрішньої зацікавленості

дітей у навчальному процесі. Методи спостереження й аналізу успішності дали змогу визначити слабкі сторони в навчальній діяльності учнів. Застосування мотиваційних тестів і самооцінки надало інформацію про внутрішній стан учнів, зокрема про рівень їхньої впевненості у власних силах. Інтерв'ю з батьками допомогло врахувати додаткові аспекти, такі як підтримка в сім'ї та побутові умови. Виявлено, що більшість учнів демонструють достатній рівень академічної підготовки, однак у частини дітей труднощі зосереджуються у сфері мотивації, самооцінки та соціальної взаємодії. Це підтверджує необхідність приділяти увагу не лише навчальним, а й соціально-психологічним аспектам. Вчасна діагностика труднощів у навчанні дозволила розробити індивідуальні підходи до роботи з кожним учнем, створити умови для усунення бар'єрів у навчанні та покращити результати.

5. Система роботи з учнями, які мають труднощі у навчання передбачає індивідуалізований підхід, застосування спеціальних методик, тісну співпрацю з психологами, батьками, корекційні заняття та підтримку в процесі навчання. Інтегрований підхід включає індивідуальні навчальні плани, спеціальні програми підтримки та психологічну допомогу для учнів із труднощами.

6. Вчителям слід враховувати індивідуальні особливості учнів, використовувати інтерактивні методи навчання, залучати дітей до самостійної діяльності. Батькам варто забезпечувати стабільну емоційну підтримку, організовувати сприятливе навчальне середовище та співпрацювати зі школою. Важливо вірити в здібності дітей, бути терплячими, надавати підтримку, використовувати різні методики навчання і залучати дітей до активного процесу навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів. *Матеріали наукової конференції студентів факультету початкового навчання: Збірник тез*. Вип. 12 / За заг. ред. Л.П. Ткаченко. Харків: ХНПУ, 2022. 48 с.
2. Андрієвський, Б.М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. Педагогічний альманах: [збірник наукових праць]. Херсон: РПО, 2010. Випуск 5. С. 6–9.
3. Антонюк В. З. Теоретичні аспекти формування інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2012. Вип. 8. С. 4–7.
4. Архипова В. Готовність дітей до школи: граючись, розвиваємось *Психолог дошкілля*. Лютий, 2012. № 2 (31). С. 1–24
5. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
6. Бабаян Ю. О. Психологічна готовність дитини до навчання в Новій українській школі. *International Journal of Education and Science*. 2018.
7. Беляєва О. Шкільна неуспішність. *Психолог*. 2011. № 44. С.27-29
8. Гнатюк О. В. Психолого-педагогічні проблеми навчання і розвитку молодших школярів в умовах нової української школи. URL.: <https://lib.iitta.gov.ua/729604/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 24.03.2024).
9. Гнатюк О. В. Проблема навчання та адаптації молодших школярів в умовах воєнного стану. URL.: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732433/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).
10. Голубкова І.М. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-motivaciya-yak->

faktoruspihu-navchalno-diyalnosti-molodshih-shkolyariv157237.html (дата звернення: 10.09.2024).

11. Гузенко О. А. Формування мотивації навчання молодших школярів в умовах особистісно орієнтованої освіти: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09/ Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2002. 25 с.
12. Денисенко В.В. Проблема шкільної неуспішності молодших школярів та шляхи її подолання URL.: <https://1179-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2060-1-10-20190419.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).
13. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів. Методичні рекомендації [Електронне видання]/ кол. автор. ; за загальною редакцією О.М. Топузова ; укл. О. В. Онопрієнко Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с.
14. Долженко, С. Проблема неуспішності молодшихшколярів у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2020. № 2. С. 89–96.
15. Журавльова Л. С. Порушення психомовленневого розвитку як причина труднощів навчання й неуспішності молодших школярів. Педагогіка здоров'я (Харків, 18-19 травня 2018 р.). ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2018. С. 681–685.
16. Журавльова С. А. Особистісно-центрований аналіз проблем шкільної неуспішності. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2015. № 6. С. 43-46.
17. Захарчук Н. Якщо дитина не хоче вчитися. *Психолог*. 2009. № 46. С. 7–10.
18. Ілляшенко Т. Причини невстигання молодших школярів: які вони? *Початкова школа*. 2007. № 1. С. 2–5.
19. Ілляшенко Т. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів. К.: Початкова школа, 2003. С. 61–63.

20. Ілляшенко Т.Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19905767.pdf> (дата звернення: 24.03.2024).
21. Казачінер О. С. Діагностика як один із засобів подолання неуспішності молодших школярів. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 51-53.
22. Капська А. Й. Соціальна робота: Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
23. Коновальчук І.М. Труднощі в навчальній діяльності молодших школярів як чинник їх конфліктів з батьками. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 226 – 229.
24. Козігора М.А. Неуспішність учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 22. Т. 1. 2020. С. 56-59.
25. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія]. К. : Самміт-книга, 2009. 272 с.
26. Кондратенко Л. Знову двійка: шкільна неуспішність як психологічне явище. *Психолог*. 2012. С. 9–25.
27. Кондратенко Л. Первинна шкільна неуспішність з точки зору психології. URL: https://lib.iitta.gov.ua/709514/1/Volume%20of%20Scientific%20Papers_November%202017-154-160.pdf (дата звернення: 24.03.2024).
28. Кондратюк С., Мордвінова І. Діагностика неуспішності молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5 (59). С.297-307.
29. Кравець Н. Засвоєння знань дітьми, які мають труднощі у навчанні. *Психолого-педагогічний практикум*. 2003. № 12. С. 7–10.
30. Кучменко О. Б. Формування мотивації до навчання у учнів залежно від їхніх індивідуально-типологічних особливостей. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. № 2 (61). С. 89-99.

31. Лисянська Н.С. Значущість вивчення проблеми неуспішності в початковій школі. *Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету : конференція присвячена Дню науки в Україні та 60-річчю СумДУ, м. Суми, 21–25 квітня 2008 р. Суми, 2008. С. 183–184.*
32. Логвинюк А. А. Робота з учнями, які мають труднощі у навчанні. *Таврійський вісник освіти. 2014. №3 (47). С. 141-149*
33. Ляховець О. О., Калюжна Ж. В. Труднощі навчання дітей у початковій школі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», 2017. № 7. С. 51-56.*
34. Малініна Л. Нова українська школа: психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами в навчанні: навч.-метод. посіб. Київ : Грамота, 2021. 64 с.
35. Моргун В.Ф. Основи психологічної діагностики. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 464 с.
36. Муханова І. Ф. Психолого-педагогічна корекція шкільної неуспішності молодших школярів : дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / АПН України; Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти. К., 2006. 258 арк.
37. Муханова І.Ф. Експериментальне дослідження психологічних причин шкільної неуспішності молодших школярів. Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць. Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. № 2 (13). С. 180 – 190.
38. Муханова І.Ф. Особливості розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, які мають проблеми у навчанні. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології / за ред. Максименка С.Д. К., 2002. Т. IV, част. 7. С. 181 – 185.
39. Муханова І.Ф. Особливості розвитку пізнавальної сфери успішних та неуспішних в навчанні молодших школярів. Збірник наукових праць

Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д. К.: Міленіум, 2005. Т. 7, вип. 4. С. 263 – 270.

40. Муханова І.Ф. Особливості самооцінки молодших школярів, які мають проблеми у навчанні. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія: Зб. наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. № 2 (26). С. 143 – 150.
41. Муханова І.Ф. Психолого-педагогічна корекція шкільної неуспішності молодших школярів. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д. К.: Логос, 2006. Т. 7, вип. 8, част. 1. С. 171 – 178.
42. Ніколенко Л. Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. Методист. 2018. Т. 6. С. 84–92.
43. Орлова Л. Шляхи подолання неуспішності учнів. *Директор школи*. 2010. № 10. С. 21–25.
44. Поклонський О. О. Учнівська неуспішність та засоби її подолання на уроках географії. *Збірник наукових праць*. Випуск 16. Харків, 2012. С. 96–99.
45. Причини неуспішності дітей у школі. URL.: <https://childdevelop.com.ua/articles/school/1139/> (дата звернення: 24.03.2024).
46. Прохоренко Л. І. Дитина із труднощами у навчанні. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.
47. Сапунова Л.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти*. № 1(41). 2013. С. 205–210.
48. Стандартизація навчання школярів з порушеннями когнітивного розвитку: навчально-методичний посібник / О.О.Бабяк, Н.І.Баташева, А.Л.Душка, Н.В.Недозим, О.В.Орлов, Л.І.Прохоренко // за ред. В.В.Засенко, Л.І.Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2019. 332 с.

49. Степанов О.М. Педагогічна психологія: навч. посібник К.: Академвидав, 2011. 414 с.
50. Сухенко Т. П. Причини неуспішності учнів і шляхи їх подолання. *Трудове навчання в школі*. 2011. № 7 (31). С. 2–7.
51. Тихонова К. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія. К.: вид-во «Кенгуру», 2020. 152 с.
52. Ткаченко Н.В. Системний підхід до подолання проблеми педагогічної занедбаності в процесі навчання молодшого школяра. *Теорія і практика сучасної психології*. 2010. випуск 1. С. 68-72.
53. Формування сімейних цінностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів : посібник/ Л. В. Гончар, І. М. Мачуська, К. М. Павицька, А. В. Хижняк ; за заг. ред. Л. В. Гончар. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
54. Форостюк Т.В. Розвиток пізнаваної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*. № 4(44). квітень, 2017. С. 474–478.
55. Халько М. С. Характеристика мотиваційного компоненту навчальної діяльності молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 7 (52). С. 150-156.
56. Чосік Л.Я., Мандзюк С.Я. Використання дидактичних ігор з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів з математики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. РОЗДІЛ II. Теорія навчання. 2 (351), 2017. С. 40-44.
57. Шкільна неуспішність як психолого-педагогічна проблема початкової школи. *Наука і вища освіта: Тези доповідей учасників XIV міжвуз. студ. наук. конф.* Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ». 2006. Ч.1. С. 174 – 175.

58. Шугай Я.М. Підвищення інтересу молодших школярів до навчання як психолого-педагогічна проблема. Загальна педагогіка та історія педагогіки. Інноваційна педагогіка. Випуск 53. Том 1. 2022. С. 29-33.
59. Яковлева С. Д., Майор В. Ф. Стан комунікативної функції дітей з труднощами у навчанні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 2. 2022. С. 124 - 129.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест на мотивацію (за Н. Г. Лускановою)

1. Чи подобається тобі в школі?
  - Не дуже;
  - подобається;
  - не подобається.
2. Зранку, коли ти прокидаєшся, то завжди охоче йдеш до школи чи часто хочеш залишитися вдома?
  - Частіше хочу залишитися вдома;
  - по-різному;
  - іду охоче.
3. Якби вчитель повідомив, що завтра до школи не обов'язково приходити всім учням, що за бажанням можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи залишився б удома?
  - Не знаю;
  - залишився б удома;
  - пішов би до школи.
4. Чи подобається тобі, коли у вас скасовують які-небудь уроки?
  - Не подобається;
  - по-різному;
  - подобається.
5. Чи хотів би ти, щоб не задавали домашніх завдань?
  - Хотів би;
  - не хотів би;
  - не знаю.
6. Чи хотів би ти, щоб у школі залишилися одні перерви?
  - Не знаю;

- не хотів би;
- хотів би.

7. Чи часто ти розповідаєш батькам про школу?

- Часто;
- іноді;
- не розповідаю.

8. Чи хотів би ти мати менш суворого вчителя?

- Напевно не знаю;
- хотів би;
- не хотів би.

9. Чи багато у тебе в класі друзів?

- Мало;
- багато;
- немає друзів.

10. Чи подобаються тобі твої однокласники?

- Подобаються;
- не дуже;
- не подобаються.

Кількість балів за певний варіант відповіді на запитання анкети.

№ запитання	Бали за відповідь «а»	Бали за відповідь «б»	Бали за відповідь «в»
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Перший рівень. 25-30 балів — високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

Другий рівень. 20-24 бали — гарна шкільна мотивація. Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання, виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Третій рівень. 15-19 балів — позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю. Такі діти досить добре почувуються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Їм подобається почуватися учнями, мати гарний портфель (рюкзак), ручки, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо.

У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

Четвертий рівень. 10-14 балів — низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

П'ятий рівень. Менше ніж 10 балів — негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація.

Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають

школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Маленькі діти (5—6 років) часто плачуть, просяться додому. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Тест на перевірку самооцінки дитини

Цьому тесту, який зазвичай називають «Дерево з чоловічками» вже багато років, проте він не втрачає своєї актуальності. Автор тесту, британський психолог Піп Вілсон, створив це «перевірочне дерево», щоб допомогти батькам і педагогам дізнатися, як юні школярі адаптувалися в школі.

Як проходити тест з дитиною

Для того щоб дитина правильно визначив своє становище на тестовому дереві - побачила чоловічка, який «втільює» її самооцінку - її потрібно ввести в курс справи.

1. Подивися уважно на малюнок. Це - лісова школа, а на дереві - її учні, лісові чоловічки.

2. Бачиш, у них всіх різний настрій - у кожного свій. Кожен з чоловічків зайнятий чимось своїм - напевно своєю улюбленою справою, тому у кожного - своє місце на дереві. Може бути, чим вище на дерево виліз чоловічок, тим вищі його успіхи в школі.

3. Візьми коричневий олівець і розмалюй стовбур і гілки дерева.

4. Червоним олівцем розфарбуй чоловічка, який нагадує тобі себе, твій настрій, твоє місце в класі.

5. Зеленим олівцем розфарбуй лісового учня, на місці якого на дереві ти б хотів перебувати - яким ти хотів би стати.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Іноді діти хочуть позначити положення відразу двох чоловічків - червоного або зеленого кольору. Дозвольте це зробити, але відзначте, якого «лісового учня» дитина зазначила спочатку, а якого - в другу чергу.

Як визначити результати тесту «Дерево»

Дивимося на номери чоловічків, яких розфарбував малюк.

№ 1, 3, 6, 7 - дитина відчуває деякі труднощі, але він не в розпачі, позитивно налаштована долати перешкоди.

№ 2, 11, 12, 18, 19 - дитина хоче спілкування і дружньої підтримки.

№ 4 - малюку хочеться стійкості: бажає бути успішним, лідером, але нічого для цього не робити.

№ 5 - дитина, схоже, стомлена, відчуває загальну слабкість, сором'язливість.

№ 9 - мотивація на розваги, а не на навчання і подолання складнощів.

№ 13, 21 - це позиція відстороненості, замкнутості, тривожності.

№ 8 - сигнал про те, що дитині складно в рамках колективу і навчальної програми, вона вважає за краще замість спілкування і активності на уроках, занурення в себе.

№ 10, 15 - комфортний стан, адаптація на хорошому рівні.

№ 14 - кризовий стан, «падіння в прірву».

№ 20 часто - завищеною самооцінкою і установка бути лідером.

Чоловічок № 16: діти не завжди усвідомлюють, як чоловічка, який несе на собі чоловічка № 17. Вони вважають, що один чоловічок обіймає іншого.

Додаток В

Питання для тесту на стосунки в класі:

Хто з твоїх однокласників тобі подобається найбільше? Чому?

З ким ти найчастіше граєш на перерві?

Чи є однокласники, з якими ти рідко спілкуєшся? Якщо так, то чому?

Як ти відчуваєшся, коли хтось з однокласників просить допомогти йому з завданням?

З ким ти хотів би сидіти за однією партою?

Чи є у тебе найкращий друг/подруга в класі? Як його/її звуть?

Як ти вважаєш, хто з учнів є лідером у вашому класі? Чому?

Чи допомагають тобі однокласники, коли у тебе виникають труднощі з навчанням?

Як ти думаєш, чи поважають тебе однокласники? Чому ти так вважаєш?

Чи було таке, що ти сварився з кимось з однокласників? Що ви зробили, щоб помиритися?

Чи звертаєшся ти до вчителя, коли не можеш вирішити конфлікт з однокласником?

Як часто ти відчуваєш, що хочеш бути сам на перерві?

Чи є у тебе відчуття, що тебе інколи ігнорують у класі? Якщо так, то в яких ситуаціях?

Як ти думаєш, чи можеш ти допомогти іншим учням, коли у них проблеми? Як ти це робиш?

Ці питання дозволяють оцінити як дружні стосунки, так і можливі проблеми в колективі, наприклад, ізоляцію, конфлікти чи нерівність у спілкуванні. Відповіді допоможуть вчителю чи психологу краще зрозуміти соціальну динаміку класу і, за потреби, надати допомогу.

Приклади мотиваційних завдань

Використання задач прикладного характеру

Задача 1

Селянин продає свого коня за кількістю підкованих цвяхів, яких у нього 32. За перший цвях він просить 1 пфеніг, за другий – 2, за третій – 4, за четвертий – 8 пфенігів, тобто за кожний наступний – удвічі більше, ніж за попередній. За скільки він продає коня?

(Пфеніг – німецька дрібна монета, що дорівнює $\frac{1}{100}$ марки.)

Задача 2

Мама доручила Івану купити продукти. На хліб хлопчик витратив 2 грн., на сир 4 грн., на картоплю 6 грн. і на цукерки 2 грн. Чи залишились у нього гроші після всіх покупок, якщо мама дала Івану 15 грн.?

Задача 3

Ослиця і мул ішли разом, навантажені мішками однакової ваги. Ослиця скаржилась на те, що важкий вантаж. «Чого ти скаржишся, - сказав мул. – Якщо ти мені даси один твій мішок, моя ноша стане вдвоє важчою від твоєї, а якщо я тобі дам один свій мішок, наші вантажі лише зрівняються». Скільки мішків було в кожного?

(Старовинна грецька задача).

Задача 4

Заграв пастушок на чарівній сопілці –

Й чотири синички з'явилися на гілці .

Защебетали всі весело хором,

Пісня злетіла й поринула в гору

І прилетіло п'ять горобців,

Щоб приєднатись до хору співців.

Де не взялася горласта ворона.
 Каркнула раз – захиталася крона
 І повтікали у напрямку річки
 Спершу горобчики, потім синички.
 Стихла сопілка, пішов пастушок...
 Скільки на гілці лишилось пташок

Використання елементів цікавої математики

Гра „Лото”. Цю гру можна використати для закріплення знань табличного множення, а також табличного додавання. Складають картки самі учні під час вивчення і запам'ятовування таблиць множення. До них включають такі табличні результати, які входять до різних таблиць (16,18, 24, 36), і їх часто учні плутають (54, 56), а також такі, що порівняно важко запам'ятовуються (27,28,42, 63, 64, 72, 81). Після вивчення таблиці множення 4 з усної лічби діти записують у зошитах відповіді прикладів: 2×8 , 9×2 , 4×6 , 3×4 , 4×9 , 4×8 , 4×7 . Відповіді вчитель перевіряє і записує на дошці, а діти – на раніше приготовлених картках (9смX15см) в різному порядку. Після вивчення таблиці множення 6 додають числа 42, 54, після множення 7-49, 63,56, множення 8-64,72, множення 9-81.

Внаслідок такої роботи картка учня матиме вигляд:

16	24	72	32	54
56	42	64	27	63
28	49	36	81	18

Картки інших дітей відрізняються порядком чисел. Вдома кожний учень виготовляє 15 фішок (2 см X 2 см) і нумерує їх від 1 до 15. Під час гри в кожного учня лежить картка і фішка з номерами від 1 до 15. Гру проводять у швидкому темпі. Вчитель називає приклад на табличне множення, діти обчислюють і затулюють фішками відповідні числа на картці. Учні, які добре знають таблицю, швидко затуляють фішками потрібні числа, і на момент

закінчення гри будуть добрими обліковцями. Перевірку вчитель може провести в кінці або під час гри. Учитель запитує, які відповідь може провести в кінці або під час гри. Учитель запитує, які відповідь дістали в 3, або і 1, або в 12 прикладах, оголошує правильну відповідь і з'ясовує помилки.

Кросворд

По вертикалі:

1. Дія, за допомогою якої з'ясовують, на скільки одне число менше або більше за інше.

3. Назва закону додавання для кількох чисел.

4. Назва закону додавання для двох чисел.

8. Результат дії віднімання.

9. Число при дії додавання.

По горизонталі:

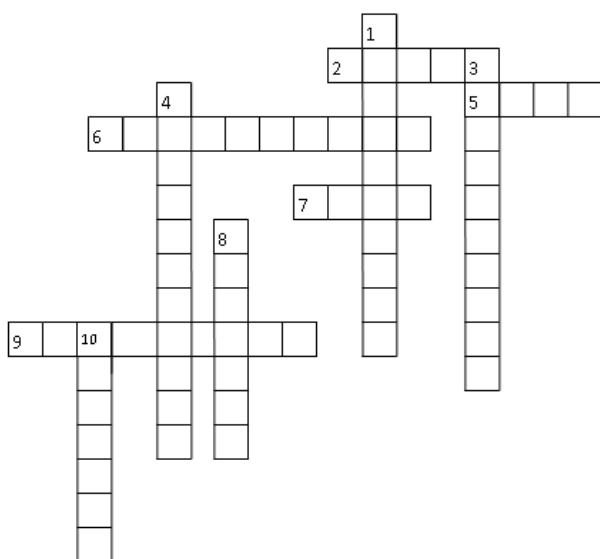
2. Знак, який використовують при записі дії віднімання.

5. Знак, який використовують при записі дії додавання.

6. Компонент дії віднімання, який записують на першому місці.

7. Результат дії додавання.

9. Дія, за допомогою якої знаходять загальну масу будь-чого.

«Незакінчене речення»

Суть вправи полягає в тому, щоб продовжити речення. В залежності від мети уроку вибирається речення і всі учні по черзі мають його продовжити.

Приклади речень:

„Я (назвати себе) зараз відчуваю себе як ...” (якщо завдання зрозуміти емоційний настрій учнів)

„Сьогодні я очікую від уроку...” (діти можуть говорити про свої емоції чи про навчальні очікування)

„Сьогодні я хочу навчитися ...” (навчальні цілі уроку у розумінні дітей)

Списати слова

Мак, сік, коло, коса, каса, кіно, ліки, кава, клас, квас, вінок, вікно, колос, кусок, кусав, носив, кавун, наука, кіоск, осика, окуні, миска, сумка, лавка, високо, молоко, коліска, Клава, Калина, Микола, Оксана, коник, вовк

Вибірковий диктант. Виписати слова з буквою «й».

Мама заварила чай. З вулика вилетів рій. Діти піймали зайчика. Марійка читала байку. У гайку співав соловей.

Поміркуйте і перекладіть з «жаб'ячої» мови на зрозумілу всім відоме українське прислів'я КВА — КО — КВА — ЖНА — КВА — ЖА — КВА — БА — КВА — СВО — КВА — Є — КВА — БО — КВА — ЛО — КВА — ТО — КВА — ХВА — КВА — ЛИ — КВА — ТЬ (Кожна жаба своє болото хвалить.)

Списати слова

Рак, рис, сир, рама, рука, ріка, кора, нора, ірис, марка, парк, курка, ранок, ринок, ріпка, просо, косар, лікар, ворона, сорока, корова, рослина, кров, комар, Роман, Лариса, Марина, Ірина, прапор, крапка, крик, кролик, Крим, арка, рана, папір, роса, рулон.

Творче списування. Вставити «г» чи «ґ».

З само,о ранку на ,анку ,ава сиділа. У дворі ,уси ,ел,отали. Оль,а посадила а,рус у садку.

Списати слова

Фазан, фонтан, фарба, флокси, фабрика, футбол, професія, портфель, фанера, фільм, шафа, фрукти, жираф, Марфа, Федір, Федора, фермер, кефір, зефір, фірма, форма, Фросина, Федот, Феодосія.

А1	Б2	В3	Г4	Ґ5	Д6	Е7	Є8	Ж9	З10	І11
Ї12	И13	Й14	К15	Л16	М17	Н18	О19	П20	Р21	С22
Т23	У24	Ф25	Х26	Ц27	Ч28	Ш29	Щ30	Ю31	Я32	Ь33

10 18 1 14 15 19

Розшифруєте слово.

Списати слова

Сім'я, м'яч, в'юн, солов'ї, здоров'я, в'ється, хлоп'ята.

Спишіть, вставляючи замість пропусків потрібні літери, підкресліть їх.

Пасіка у до.і. У дісі ли.и. Пидип сі., коло вуди.ів. Ні. апо. ола і співала. Сла.ко косив...ама сапала.

Випишіть слова, що відповідають звуковим моделям. Аліна, коні, трава, мамі, дині, слива, зорі, опіка, ступа, Еріка

Творча робота «Знайди слова»

Списати слова
 Сад, мед, дим, діти, вода, двері, дерево, долина, посуд, ведмідь, народ, садівник, смородина, Дніпро, Дмитро, Оларка, Данило, Даринка, лід, серeda, диван, родина, понеділок, листопад, Демид.

Вибірковий диктант. Виписати слова з буквою «б».
 Василь і Борис – брaти. Василь – робітник. Його брат – школяр. Сьогодні вони були у театрі.

—о—б—о   —о—б—о   =б—о—о—
 =о—б—   =о—б—о—о

Слова: язик, тополя, зозуля, малята, Японія, ягоди.

Списати слова
 Карась, лось, окунь, пень, день, сіль, осінь, рись, кріль, кінь, дідусь, опеньки, промінь, тінь, льон, синька, Василь, Івась, Петрусь, березень, квітень, травень, липень, серпень, вересень, Львів.

Списати
 Київ – головне місто України. Учні нашої школи їздили у Київ поїздом. Їх вoдили в парки та музеї.

_____ .

Складання речення за схемою.

Списати слова
 Село, море, поле, овес, орел, степ, екран, клен, сквер, весна, вареник, метелик, ледека, лев, колесо, великі, дєтїв, Олена, Семен, Перо, Олекса, тепло, перепел, лев, Рівне.

Подумати, яку першу літеру пропущено у слові.
Записати утворені імена.
 .ем .ян .етро .тепан .икола .етяна .лена .адія .оряна .рина .єся .гор .митро .оман .ндрій .льга .ксана

(Земля, дитя, яблуко)

Активация Windows
 Перейдіть до розділу "На Windows."

Міс "Я"
 Відгадай загадки та розмалюй емоції відповідним кольором:

1 Він в асфальті і бегонії, А ось баклажан і слива Із травою він росте,
 У теплих пусі на вороні, Носять його шасливо. Але тільки не швіте.
 Увозка на хвості *4* Скаже кожен хлопчик зрчий *7* Всіх бізів замичай зпята,
 І у кішок в темноті. Що цей колір є дівчачий. Їхадь далі не валить,
 2 Є він в каві, в чечевичі, *5* Є цей колір у ліпці, Разом з кров'ю в нас тече,
 У ведмедя і корнці, Є у кислому лимоні, Шоки брахунам пече.
 У шоколаді теж він є *8* Кожен апельсин такий,
 — І на дереві росте. У кожнім стиглім колоску, Схожий також мандарин,
 3 Побачивши його під В сонці, в сирі і в піску. Він нальвий на лисці
 оком, забіжав шкодують *6* Він із жабою скаже,
 відразу, З крокодилем плаче, І на біпці в колесі.

Способи передачі інформації
 Установи відповідність між інформацією та органами чуття. У кожній картинці є свій колір, визначивши відповідність інформації та органу чуття - дізнаєшся номер кольору. Розмалюйте малюнок **лиця** відповідно до номеру кольору.

Активация Windows
 Перейдіть до розділу "На Windows."

Як зберегти свою територію

Необхідно відсортувати сміття та розфарбувати баки відповідно кольору: полярний – пластик, синій – папір, зелений – скло, червоний – електроніка, жовтий – метал, сірий – органічні відходи.

Розмалуйте за кольорами такі малюнок. (Додаткові кольори внизу під зображенням)

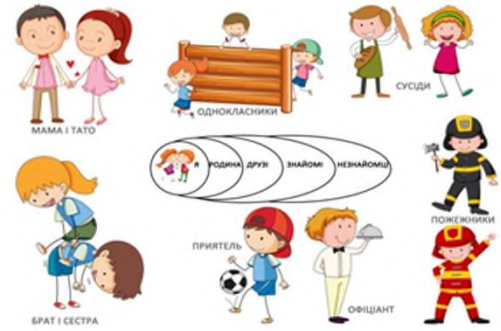

БЕРЕЖІТЬ ПРИРОДУ

Моя особиста територія

Необхідно розфарбувати кола особистого простору, а також з'єднати стрілками людей з відповідними колами.

Визначте правильний варіант втручання до особистого простору:

Порахуйте та розфарбуйте:

Додаток Д**План зустрічей з батьками щодо мотивації навчальної діяльності
молодших школярів**

1. Вступна зустріч: «Важливість мотивації в навчанні»

Ціль: Ознайомити батьків із роллю мотивації у формуванні успішної навчальної діяльності дітей.

Питання для обговорення:

Що таке мотивація?

Види мотивації (внутрішня та зовнішня).

Як мотивація впливає на успіхи у навчанні?

2. Зустріч «Як створити сприятливу атмосферу для навчання вдома»

Ціль: Надати рекомендації для створення позитивного навчального середовища.

Питання для обговорення:

Організація робочого місця дитини.

Режим дня: баланс між навчанням, відпочинком і дозвіллям.

Як хвалити дитину за досягнення.

3. Тематична зустріч: «Ігрові методи та позитивне підкріплення»

Ціль: Розглянути ігрові методи та способи заохочення, які підвищують інтерес до навчання.

Питання для обговорення:

Як використовувати ігрові методи у навчанні.

Що таке позитивне підкріплення (похвала, нагороди, підтримка).

Вплив батьківської уваги на дитину.

4. Зустріч «Робота з труднощами та страхами у навчанні»

Ціль: Допомогти батькам виявляти та долати труднощі дитини у навчанні.

Питання для обговорення:

Причини втрати мотивації (невдачі, страх помилок, перевантаження).

Як підтримати дитину в моменти труднощів.

5. Підсумкова зустріч: «Обмін досвідом та успіхи дітей»

Ціль: Підвести підсумки, закріпити отримані знання, обговорити результати.

Питання для обговорення:

Що змінилося в поведінці та навчанні дітей?

Які методи працюють найкраще?

Спільні досягнення та плани на майбутнє.

Цей план сприятиме кращому розумінню батьками ролі мотивації у навчанні та забезпечить активну участь у процесі виховання і навчання дитини.

Додаток Е

Алгоритми дії вчителя на запити від учнів, батьків, інших учителів щодо
труднощів у навчанні (з прикладами)

	Труднощі	Запит учня	Запит батьків	Запит учителя
1	Зафіксувати	«У мене не виходить красиво писати, я не встигаю»	«Неохайні зошити, що із цим робити»	«Важко даються письмові завдання. Не дотримується темпу письма»
2	Проаналізувати можливі причини	Затримка фізичного розвитку/недорозвинена дрібна моторика/невпевненість у собі/ низька концентрація уваги/непосидючість тощо		
3	Визначити чітко мету	Красиво, швидко й охайно навчитися писати літеру/слово/речення/текст		
4	Спільно скласти план заходів. Крок за кроком фіксувати прогрес	Чітко визначати завдання, строки та фіксувати не тільки виконані кроки, а й факти перенесення або випередження плану		
5	Корегувати план у разі необхідності	Звернення до фахівців (наприклад, у разі дисграфії, СДУГ(синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю)		
6	Зафіксувати момент самостійного подолання труднощів	Зробити фото-, відеопідтвердження		
7	Спланувати новий крок і в певний час зафіксувати, коли труднощі залишилися в минулому	Щиро порадити успіху дитини, зацентувати увагу на пройденому шляху	Упевнитися, що батьки також із цим згодні	Зафіксувати у своїй учительській скарбничці шлях подолання